KRÓTKA NAUKA
z
CYWILNEGO STATUTU NAPOLEONA WIELKIEGO.

SPOSOBEM SŁOWNIKA

PUBLICZNOŚCI PODANA

PRZEZ

S. G. LAUBEGO,

czasowego Sędziego Patrymonialnego J. O. Xcia JMci Antoniego Ordynata Sułkowskiego w Lesznie.

W WROCŁAWIU, 1808.
DRUKIEM WILHELMA BOGUMIŁA KORNA.

PRZEDMOWA.

Statut Napoleonów wprowadza się w królestwie Westfalskim i księztwie Warszawskim na mocy ułożoney dla tych kraiów Konstytucyi: nie potrzeba więc nic na usprawiedliwienie pisma ninieyszego: ponieważ każdy, takiey, świeżych cale ustaw rozsianey nauki dla obywateli tych Państw, baczyć musi potrzeby. To wszakże

ninieysze pismo nie ma żadną miarą dokonanym nawet prawnikom użytecznym bydź słownikiem Statutu Neapolonowego: ale raczey, nieuchronnieyszey daleko zapobiedz potrzebie, i nieuczonych wszelkiego stanu ludzi, co do ustaw oświecić. Pismo takowy maiące zamiar, powinno przede wszystkim bydź wyrozumiałe i poiętne, a od wszelkiego uczonego oddalonym bydź toku, ile-by się to, bez uszczerbku w gruntowności, uczynić dało; zwłaszcza zaś takowe pismo, ażeby mogło bydź tanie, nie powinno ogromnym bydź dziełem, czego też żadney nie ma nawały, gdyż nie mało iest rzeczy, bez których się, stosownie do zamierzonego celu, obeyśdź może. Wszystkie powszechne prawidła, na których się Sę-

dziego, zasadzać powinień wyrok, są tu zbyteczne: podobnież szczegoły dotyczące się postępowania sądownego: gdyż strony, ile tego potrzeba, sędzia sam w tey mierze oświeca. Definicyie i metodyczne rozdziały, podobnieżby tu, nie na przyzwoitym usadowione były mieyscu: poięcia prawniczych prawideł i spraw cywilnych, które przynaymniey w większey części Europy, od dawności iuż były używalne, mogą raczey bydź miane za powszechnie znaiome i nie potrzeba nic więcey, iak tylko obiaśnienia poiedyuczych, mało co znaiomych, albo w odmiennym znaczeniu zażywanych wyrazów. Dopięłoby ogolności to pismo swego zamierzonego celu, gdyby było przestrogą, szkodzie wszelkiey zabiegaiącą, któraby czy-

telnikowi wyrastać mogła z niewiadomości przepisów, które się dotyczą powszednich spraw obywatelskiego pożycia, i gdyby do tego służyło, ażeby go od nieużytecznego cofnąć pieniactwa.

Czyliby to o niniejszym popłacać mogło piśmie? I czyliby zwłaszcza sposób układanych, porządkiem abecadłowym, materyałów, zamiarowi odpowiadał? niech publiczność osądzi.

Wiele bardzo do tego ieszcze braknie, ażeby nasz Statut Napoleonów, całe Francuzkie, do ostatka miał wyczerpnąć prawodawstwo: że ten atoli w pomnienionych kraiach, tym czasownie tylko wprowadza się,

zaczym nie byłoby to, do rzeczy; umieszczać w niniejszym słowniku drugie także Legislacyi francuzkiey części. Miały-li-by w oyczyznie albo i inszych Państwach, prawo kryminalne i handlowne, albo też insze iakowe ustawy, ieszcze z czasem bydź wprowadzone; na ten czas wszystko, coby w nich było wiadomości godnego, w podobnymże z nich uzbierawszy wyborze i tymże sposobem porządku abecadłowego ułożywszy, iakby wtora tego niniejszego dzieła część, dla iego posiadaczów ma bydź wydane. Nowa snadź edyciia obięłaby zaś wszystkie społem prawa, w całym ich obrębie.

Co do reszty, to małe dziełko, wydane bydź ma razem i iednegoż

czasu, w ięzyku oyczystym i ościennym niemieckim.

Dan w Lesznie Mieście księztwa Warszawskiego w Grudniu 1807. roku.

Księgopis.

Krótka Nauka
z
Cywilnego Statutu
Napoleona Wielkiego.

Sposobem Słownika publiczności podana.

Adopcya.

Patrz: Przysposobienie za dziecię.

Arenda.

Kontrakty arendowe mogą bydź zawarte na piśmie albo słowne. Kiedyby się zaś kto, słownego kontraktu miał zaprzeć, przed tym, niżby był spełniony, nie może drugi, inszego zażyć sposobu, iak przysięgę mu dopuszczaiąc. Jeśliby tylko o summę arendową była sprzeczka, przypuszcza się na owczas do przysięgi arendą dobra puszczaiący, gdyby nie wolał raczey summę

arendową przez ludzi dać wyznaczyć biegłych w tey mierze.

Arendarz może bez wiedzy właściciela subarendą dobra puścić owszem zupełnie prawa swego inszemu ustąpić; chyba żeby ilość arendowa zależała w ucząstku urodzaiów; bo w tym razie się to nie godzi, kiedyby nie było wyraźnie ugodzono.

Gdyby po upłynionym kontrakcie arendowym, arenda rzeczą daley postępowała, uważa się to iak nowy ustny kontrakt. Ustawy nie oznaczaią pory wypowiedzenia arendy, ale się na zwyczay odwoływaią na każdym mieyscu wprowadzony.

Arendarz którego kontrakt publicznie był uczyniony, nie może bydź przez kupuiącego grunt, w czasie arendy, z niey wyrzuconym przed upłynionym czasem, kiedy tego kontrakt nie

namieniał wyraźnie. Co gdyby się iednak było stało, trzeba żeby arendarz maiętności, o tym był uwiadomionym, a zatym zupełnie zaspokoionym. Nadgrodzenie zaś przy maiętnościach zależy w trzeciey części ilości arendowey, za cały ieszcze pozostaiący czas arendy; przy inszych rzeczach, nadgrodzenie szkody ocenią znaiący się na rzeczy. Gdyby zaś kontrakt publicznie zawartym nie został, albo gdyby nie miał pewney daty, na ten czas arendarz nadgrodzenia szkody żądać nie może. Kto pod warunkiem odzyskania przedaży kupuie, nie może żadną miarą arendarza rugować, aż nieodzównie po upłynionym, arendzie wyznaczonym czasie, właścicielem zostanie.

Niech-by zaś ugoda arendowa słownie zawartą była, albo żeby data arendy oznaczoną nie została, na ten czas się wszelkiego czasu uważa na tak długi czas zawartą, ile potrzeba do zebrania

wszystkich urodzaiów: a zatym przy rolach, łąkach, winnicach i t. d. przynaymniey na ieden rok. Gdzie się role dzielą na obredy, płaci arenda na tyle lat, ile iest obred *).

---

*) Obreda znaczy podziały kniei, aby drzewa razem nie wytępić, ale żeby miało czas znowu odrastać, tak żeby wszystkie w przeciągu kilku, kilkunastu lub kilkudziesiąt lat przeszedłszy obredy, znowu można od zarosty pierwszey poczynać. My roli nie dzielilismy dotąd, bo to wnieśli Anglicy. Że nam rzecz nieznaioma, pogotowiu też nie ma imienie lub wyrazu: maiąc zatym bydź wyrażoną, przenieśdź trzeba wyraz od rzeczy podobney. Znaczyłaby zatym obreda na potym, podziały nietylko kniei, ale też i rol, odłogiem leżących i iakby na nowiznę zostawionych. Wszak i w niemieckim podobnego zażywaią słowa przy knieiach zażywanego. Tu w ogole namienić zdarza się sposobność, że nie mało słów utworzyć było potrzeba, co się nie stało, publiczność nowotnymi słowami chcąc zarzucić w tey nadziei że się z czasem otrą. Takie prawo, publiczność księ-

Z przyczyny lichego gospodarzenia albo w powszechności dla niedotrzymania kontraktu, może właściciel, kiedy mu ztąd wyrasta szkoda, żądać zniesienia kontraktu arendowego i prócz tego ieszcze nadgrodzenia szkody.

Kiedyby arendarz cale lub przynaymniey do połowy, zniwa utracił na ten czas żądać może folgi. Niech-by atoli kontrakt na więcey lat był zawarty, zawiśnie rzecz na tym, czyliby arendarz w leciach przedchodzących lepszych, nie miał nadgrody. Przeciwnie liczy się z końcem arendy, rok ieden w drugi; może atoli sędzia przody tym czasownie stosowną przyznać nadgrodę.

---

gopisom tylko przyznaie powziętym i z powszechnym poklaskiem przyiętym. Tu tworzeniu nowych słów powód dała, potrzebna zrozumitelność dla ludzi wszelkiego stanu. Czemu iezeliby się zadosyć stało? czas pokaże.

Gdyby zaś strata urodzaiów dotykała, które iuż od ziemi odłączonymi zostały, żadna nie popłaca folga, chyba żeby ilość arendowa zależała w uczą̨stku urodzaiów.

Choćby arendarz w kontrakcie nieszczęśliwe przygody wyraźnie ponosić ślubował, iednakowoż się to tylko o zwyczaynych rozumie przygodach np. mrozie, gradobiciu, nawalnicy i t. d. Maią - li się tu także nadzwyczayne przygody rozumieć, np. szkody z woyny, nadzwyczayne powodzi; trzeba, żeby na taki raz, to wyraźnie było oznaczone.

Wynoszący się arendarz, powinien potrzebną w gospodarstwie na gruncie zostawić słomę i nawoz, choćby też tego był nie zastał: tylko że mu się podług taxy powinny nadgrodzić.

Kontrakty arendowne z obustronnie na dziedziców spadaią ilość arendowna podpada z pięcią lat preskrypcyi.

Patrz arenda bydła, inwentarz bydła.

Arenda bydła.

Znayduią się w ustawach, oprócz zależnego czyli inwentarskiego bydła, które arenduiący arendarzowi gruntu zostawuie, dwa zwłaszcza gatunki arendowania bydła.

Piérwszy iest ten, że pachciarz oznaczoną liczbę bydła odbiera pod pozór, do żywienia, i pielegnowania, pod tą ugodą żeby mu mleko, mierzwa, robota bydła służyły; żeby używał połowicy wełny i przychowku; a ponosił połowę szkody.

Tu się bydło przy odbieraniu i oddawaniu taxuie, ażeby podług tego stosunku nakoniec korzyść i szkodę oznaczyć można. Jeśliby szkoda wyrastała trafunkiem bez zawinienia pachciarza, na ten czas za szkodę nie stoi:

musi atoli zawsze ze skór się rachować. Gdy cały inwentarz bez zawinienia pachciarza odeydzie, cała szkoda samego trafi właściciela. Umowy, ażeby pachciarz ponosił szkodę straconego także bez iego winy inwentarza; żeby przy szkodzie większa na iego stronę przypadała część, aniżeli część korzyści; albo żeby właściecielowi więcey oddano aniżeli mu naliczono, są przy tych kontraktach nie ważne. Żadna strona, o któreykolwiek sztuce bydła urządzenia czynić nie może bez drugiey. Strzyżka wełny powinna się właścicielowi zapowiedzieć, kiedy się o niey zamyśla. Jeźliby pachciarz oraz był arendarzem gruntu iakiego, musi właścicielowi iego, ta arenda bydła bydź opowiedziana, gdyżby się mógł inaczey trzymać bydła inwentarskiego, gdyby mu pachciarz, iako arendarz gruntu iego był dłużen. Kiedyby czas arendy nie był oznaczony, uważa się iak ugodzona na trzy lata. Przy oddawaniu inwentarza

odbiera arenduiący tyle bydła poprzedniczo, ile trzeba żeby się wyrownała taxa przy obeymowaniu iego ustanowiona. Reszta się dzieli.

Drugi gatunek arendy bydła iest, kiedy pachciarz połowicę bydła daie. Tu także przychowek, wełna i szkoda się dzielą: mleko, nawóz, i robocizna bydłem należą pachciarzowi samemu. Wogolności wszystkie tu się przystosować dadzą urządzenia przytoczone przy piérwszym gatunku. (Patrz inwentarz bydła.)

Alternatywa.

Obowiązawszy się, kto to lub owo uczynić albo dać, ma na obraniu, co z oboyga dać lub uczynić zechce, nie może iednak po części iedno a po części drugie dać czyli uczynić. Takim sposobem np. Wierżyciel, któremu ćwiertnia ięczmienia, albo też może

owsa obiecaną była, nie iest obowiązany przyiąć pół ćwiertni ięczmienia i pół ćwiertni owsa. Gdyby iedna z takich na dwoie obiecanych rzeczy zginęła, czy to z winy, czy nie z winy dłużnika, powinienien na ten czas drugą przystawić, i nie może dać wartość utraconey. Gdyby obiedwie, a mianowicie z winy dłużnika zginęły, na ten czas musi zapłacić wartość poźniey zgubioney rzeczy. Kiedy wyraznie umowiono, że wierzyciel ma na obraniu którąby zechciał, może na ten czas ten tu żądać, ażeby mu przeciw woli dłużnika z którego winy zginęła, wartość zapłaconą została. Gdyby zaś obiedwie bez winy dłużnika, i bez iakowy zwłoki iego zginęły, cały ustaie obowiązek. Co się wszakoż o rzeczach tylko rozumie oznaczonych, a nie o rzeczach któreby przez insze tegoż gatunku zupełnie mógł zastąpić. Tak-by się więc przy wyżey położonym przykładzie, tym złożyć nie mógł, że mu

ćwiertnię ięcznienia i ćwiertnię owsa ukradziono; ale w tedy iest wymowionym, gdyby właśnie te dwie ćwiertnie ukradziono które stały w miechach nasypanę i z których wyraźnie ieden był na dwoie obiecanym.

Białogłowa.

Zamężne białogłowy maią z mężczyzami równe prawa, tylko że iak w ogole wszystkie białogłowy, wyiąwszy w linii wstępuiący opiekunami bydź nie mogą. Przy zarękach czyli rękoimstwie względem niewiast niemasz excepcyi, podobnież i przy obowiązaniu się iednego za wszystkich i wszystkich za iednego, oprócz że małżonka która się z mężem in solidum zapisała, tylko iak rękoimia się uważa.

Małżonki w ogole, nie mogą bez upoważenia mężowskiego przed sądem stanąć, oprócz w raziech kryminalnych

i policyi. Nie mogą bez woli mężowey na piśmie zezwalaiącey, ani darowiznę iaką czynić, ani co zbywać, ani kontraktów zawierać, ani obowiązki na się brać, ani też do darowizny albo spadku przystąpić. Gdyby mąż zezwolenie odmówił, na ten czas się mogą sądownie do sprawy iakowey dać upoważnić. Takowe urzędowne upoważnienie, w każdym iest razie potrzebne, gdzie mąż nie iest w stanie zeznać swoie zezwolenia, i w razie małoletności, słabości na umyśle i t. d. Handlem się bawiąc mężatki, mogą atoli, w swoich handlownych sprawunkach ważne na się brać obowiązki, tak iż oraz mężów swoich maiących z nimi społek maiątku, póki żyią zobowiązać mogą.

Każdey mężatce się godzi bez zaciągnienia małżonka swego, uczynić testament. Patrz areszt osobisty.

Czas namysłu.

Patrz: Dziedzic pobłażany.

Część maiątku rozrządzalna.

Kto po sobie z prawego łoża iedno pozostawia dziecię, ten nie iest mocen więcey iaka połowę swego maiątku, przez darowiznę między żyiącymi i przez testament wycieńczać, o trzecią chyba tylko część, gdyby dwoie było dzieci; o czwartą zaś na naywyższe, wrazie trzech lub więcey dziatek. Przez dzieci rozumieią się tu potomkowie wszelkiego krewności stopnia, byle ich tylko za dzieci mógł rachować, w których mieysce następuią, prawem zastępnym. Któby potomstwa nie pozostawił ale tylko przodków w oboiey linii, może przeszło połową maiątku przez darowizny i testament ważne uczynić urządzenie, a przeszło trzecią częścią, ieżliby przodkowie tylko iedney linii żyli, rozrządzać.

Zaczym nieuchrony uczą̧stek (legitima) dziecięcia iednego, zależy w połowie; dwóch dziatek, w dwóch trzecich częściach; a zaś trzech lub więcey, zależy w trzech ćwierciach maiątku; przodków zaś część nieuchronna iedney linii, tylko wiedney ćwierci maiątku zależy.

Kiedyby się część maiątku rozrządzalna przekroczyła, na ten czas w prawdzie darowizny i testamenta zostaią ważne; troyność atoli spadkarza obarcza się na część maiątku rozrządzalną, tak iż każdy do całkowitości spadku (massa) to wrzucić powinnien, co nazbyt otrzymał. Takowe atoli przeistoczenia zapisów i darowizn tym tylko poszukiwać wolno, na których stronę prawa obarczenie stanowią: zaczym tylko potomkowie i przodkowie. Przyczym uważać przychodzi, i samym ostatnim przeistoczenia zbytniey hoyności spadkarza, żądać tylko wolno, kiedyby

wraz z pobocznymi krewnymi dziedzi-czyli, ponieważ prawa, tym tu żadney nieprzysądziły części nieuchronney.

Wrazie potrzebnego przeistoczenia, ażeby mianowicie dziedzicom wzmiarkowanym, część ich nieuchronną ocalić, przeistoczenie naypierwey trafia w porządku koley, poczynione w testamencie urządzenia; po nich naynowsze i ostatnie darowizny między żywymi, zatym naybliższe następuiące dawnieysze, i tak daley, stosownie po dawności darowizny. Jeżeliby więc część nieuchronna spadku, iuż przez darowizny przekroczoną zostawała, upada wszystka w testamencie oświadczona hoyność.

Co wszystko, oraz i sposób, w którey część nieuchronną rachować należy, z następuiącego iaśnieć będzie przykładu.

Niechby N. za życia swego darował był Panu A 3000 Złł.; po upłynionym roku znowuby darował Panu B Złł. 2000, a gdyby dwoie było po nim dzieci: w testamencie zaś odkazałby był 4000 Złł.: zaś spadek zalażałby w dziesiąci tysięcach Złł. aktualnego maiątku i w trzech tysiącach Złł. długu. Tu te 10000 Złł. wziąwszy, potrącam z nich dług, tak iż 7000 Złł. pozostanie. Do tego przyliczywszy wydane 5000 Złł. przez poczynione za życia darowizny, cały maiątek uczyni 12000 Złł. Dopiero więc teraz cały znamy maiątek. A że dwoie iest dzieci, te muszą dziedziczyć dwie trzecie części. Spadkarz zatym tylko cztérema tysięcy ważnie mógł rozrządzać, ponieważ dwie trzecie części, 8000 Złł. wynoszą, które zatym dzieciom wyiednać należy. Ze zaś czystego maiątku tylko iest 7000 Złł. więc ieszcze 1000 Złł. braknie. Za czym idzie, że osoby, na które w testamencie względność miano, z swych

4000 Złł., zgoła nic otrzymać nie mogą, owszemże Pan B. wrocić musi 1000 Złł. z otrzymaney darowizny ażeby dopełnić dzieciom, część spadku nieuchronną.

Darowizna.

Należy się, ażeby każda darowizna, czyniona była w obecności notaryiusza, i od tego tylko popłaca czasu, którego do niey darubieracz przystąpi. Darowizny mogą się tylko ściągać do ninieyszego maiątku darudawcy, a nigdy do przyszłego. Do dokumentu darowizny ruchomych rzeczy, powinna bydź przyłączona tabella ocenienia (otaxowania) tych rzeczy, ieźli ma bydź ważny. Wolno także darudawcy sobie to wymowić, że darowizna do niego ma powrócić, gdyby darubieracz miał umrzeć, sam ieden albo-li też z potomkami swymi. Nigdy się iednak takowa darowizna nie wraca w dom da-

rudawcy, t. i, nie spada na iego dziedziców.

Darowizny są z reguły nieodzowne; iednakowoż w następuiących trafunkach trzech, excepcyią uczynić należy. To iest są odzowne.

1) Dla niedotrzymanych warunków.

2) Z przyczyny niewdzięczności, kiedy mianowicie darubieracz stał na zdrowie darudawcy; kiedy przeciw niemu wykroczył, wiolencyią i srogim łżeniem albo że mu odmówił subsistencyią.

3) Z przyczyny poźniey darudawcy urodzonych prawych dzieci.

Względem ostatniey do odwołania przyczyny, nie można poprzedniczo uczynić zrzeczenia. Na gruncie piérwszym i drugim darowizna nie iest bez

sądownego czynienia o z niesienie, odzowną darudawcy użyczona iest pora całego roku do czynienia o zniesienie darowizny z przyczyny niewdzięczności, iego zaś dziedzicom iuż się to więcey nie godzi, a nawet sam darudawca naprzeciw dziedzicom darubieraczowym czynić nie może.

Względem lekarzów, cyrulików, duchownych i. t. d. popłaca o darowiznach toż samo, co o testamentach urządzono.

Patrz: Część maiątku rozrządzalna, darowizna w kontrakcie zrękowinnym i między małżonkami.

Darowizna w kontrakcie zrękowinnym i między małżonkami.

Takie darowizny, nie ze wszystkim, zwyczaynym ulegaią prawidłom. Tak krewni iak obcy mogą w kontrakcie

małżeńskiem, i oczekiwanym z małżeństwa ich dzieciom, swóy ninieyszy i przyszły maiątek, który po śmierci zostawią, darować. Darudawca może w takowym razie darubieracza także obowiązać, ażeby przeiął iego długi i ciązary spadku. Kiedyby do dokumentu dorowizny przyłączony był spisek tych długów i cięzarów, na ten czas wolno będzie na potym darubieraczowi, darowany maiątek tak dalece przyiąć, iak był w czasie uczynioney darowizny, a reszty zrzec się powinnien, przeciwnie zaś powinnien, albo wszystko przyiąć, albo się wszystkiego zrzec. Takowe darowizny wzruszane bydź nie mogą, ani z przyczyny braknącego przystąpienia do niey, ani z przyczyny niewdzięczności, i tylko wtedy z pełzną, kiedyby się małżeństwo, na którym się zasadzaią niezkoiarżyło.

Małżonkowie w razie żeby dziatek nie pozostawili, tak w kontrakcie mał-

żeńskim, iak pod czas swego małżeństwa, atoli nigdy, w iednymże dokumencie oboie, na wzaiem, mogą sobie tyle zapisać, ile im wolno zapisać obcemu, owszem nawet dożywocie, iak dalece inaczey ze szkodą dziedziców, obcemu zapisać nie wolno. Gdyby zaś były dzieci, wolno iednemu małżonkowi ćwierć iedną swego maiątku a oraz dożywocie na drugiey ćwierci, albo dożywocie na połowicy, drugiemu małżonkowi prawnie zapisać. Ktoby zaś miał dzieci z dawnieyszego łoża, może tylko na ten czas ćwierć iedną dla swego małżonka obmyślić, kiedy tu nie przewyższa poiedyńczą dziedziznę iednego dziecięcia. Pod czas małżeństwa między małżonkami uczynione darowizny, zostaią zawsze odzowne.

Długi dziedzictwa.

Wierzyciele do dziedzictwa się odzywaiący, chyba żeby dziedzica dłu-

żnikiem przyięli byli, mogą na wszelki raz czynić o oddzielenie dziedzictwa od maiątku dziedziczącego a w prawdzie to maią prawo, przez trzy lata, względem należących do dziedzictwa ruchomości, względem nieruchomych zaś rzeczy, poty, póki się w ręku dziedzica znayduią. Przeciwnie zaś, nie mogą właśni dziedzica pożyczalnikówie, takowego na rzecz swoię, żądać oddzielenia. Spatrz w reszcie przystąpienie do dziedzictwa, dziedzic pobłażany.

Długi z gry.

O długi z przegrania, iako też o wszystko co kto o zakład idąc wygra, czynić nie można, chyba żeby w tey mierze cela rzecz zawisła, od wyćwiczenie ciała np. przy gonitwach konnych, pieszych, wozowych i. t. d. lubo i w takowym razie skarga odrzucona bydź ma, kiedyby summa była niezmierna. Co zaś przegraiący iuż dobro-

browolnie zapłacił, nie może bydź cofnione, wyiąwszy tylko traf podeyścia czyli szulerstwo.

D o k u m e n t a.

Ugody o takie rzeczy, które więcey wynoszą iak sto pięćdziesiąt franków (ieden rachuiąc po 1 Złł. 15 gr. według Lipskiey ligi monetowey) powinny przyzwoicie na piśmie bydź czynione. (Patrz: Świadek.)

Prywatne dokumenta na obustronne ugody nie są ważne, ieżeli nie są na tyle exemplarzów autentycznych przepisane, ile w tę sprawę osób wchodzi, rożny przy niey interes maiących. Kiedyby np. Grunt, więcey iak iednemu był arendą puszczony, wszyscy arendarze społem, ieden tylko i tenże maią interes, zaczym iednego tylko im potrzeba autentyku, przeciwnie w arendę puszczaiący, osobny mieć musi, ponie-

waż iego interes przeciwny iest w brew interessowi arendarzów. Trzeba oraz w każdym autentyku wyrazić, wiele ich wygotowano.

Ustne umowy poboczne, przy ugodach na piśmie nic nie ważą. Wzaiemne rewersa płacą tylko między osobami ugodę czyniącymi, nigdy atoli dla trzeciego.

Któreby ugody w obecności notaryiuszów czynić należało, przytoczyło się w przyzwoitych artykułach. (Patrz: karta ręczna.)

D o l e t n i o ś ć.

Jest oboiey płci, na dopełniony rok dwudziesty i piérwszy ustanowioną.

Domostwa maiące więcey właścicielów.

Kiedy instrument nabycia właścicielom poiedyńczych cząstków służący, nic nie opiewa inszego, na ten czas muszą wszyscy spolnie, koszt budowy i reparacyi muru głownego, komina i dachu ponosić, wszakoż nie w rownym podziale, ale stosownie do wartości ich uczą̨stków. O podłodze ten radzi właściciel, który po niey chodzi. Wschody z poziomego do piérwszego piętra przypadaią na pośledniego właściciela, te co do drugiego piętra idą, na właściciela tegoż drugiego piętra i t. d.

Dożywotnia renta.

Kontrakt dożywotniey renty tam się dotrze, gdzie kto sobie da przyrzec rentę na czas własnego, albo kogo drugiego, lub też i trzeciego życia, stosownie do summy pieniężney albo iakiey

ruchomości lub nieruchomey rzeczy. Mogą reż dożywotnie renty za nic bydź urządzone przez darowiznę i testament. Podlegaią iednak na ten czas prawnym warunkom darowizn i hoyności w testamentach. Podobnież kupić można rentę dożywotnią dla inszego. Urządzaiąc ią na czas życia osoby, któraby iuż była umarła, albo w dwadzieścia dni po dotartey ugodzie, a wprawdzie na chorobę, którą iuż była na ten czas złożona, kontrakt zostaie nieważny. Przeciwnie renta zapłaconą bydź musi, niechby była, tak wysoka iak chce, i choćby osoby na których życie zapewnioną została, bądź iak długo żyły. Urządziciel więc renty nie może otrzymany kapitał, lub rzecz otrzymaną wrócić, a siebie tym sposobem od płacenia renty oswobodzić. Niemniey właściciel renty cofnąć się nie może z przyczyny iż mu iéy regularnie nie płacą; owszem na taki raz inszego nie

ma sposobu, iak drogą prawa retentów się dopominać.

Była-liby płaca renty w każdym przeciągu czasu na pewny termin poprzedniczo (anticipative-praenumerando) ugodzona, odbiera właściciel płacę, choćby owa osoba, od której życia renta zawiśnie, przed upłynionym owym przeciągiem czasu, umarła była, byle tylko termin przeżyła: np. Niech-by renta na termin piérwszego stycznią płacną była, za przeciąg stycznia, lutego, i marca. Zaczym choćby owa osoba na dniu drugiego stycznia umrzeć miała, odbiera iednakowoż właściciel renty, całą trzymiesięczną płacę. Patrz: Renta.

Drzewa.

Nie iest nikt obowiązany cierpieć drzewa wysokopienne (à haute tige) na gruncie sąsiada swego o trzy stopy

(ieden metre) a insze drzewa lub samorodne ogrodzenia o półtory stopy (połowę metra) od granicy. Można także zniewolić sąsiada, żeby gałęzie przez granicę wiszące obciął. Korzenie od sąsiada się ciągnące wolno samemu uprzątnąć.

Działy.

Każdy współdziedzić może podział dziedzictwa wspólnego żądać, a każda ugoda współdziedziców, na niedzielencze dziedzictwa, iest nieważną. Mogą atoli działy aż do piątego roku odłożyć, i po upłynionym tym czasie ugodę odnowić. Skoro wszyscy dziedzicy będą doletni, mogą działy ułożyć do upodobania, i wcale grunta ale przez notariusza tylko, przedać; ieżeliby zaś byli dziedzicy nieobecni, małoletni albo chorzy na umyśle, muszą zawszę działy urzędownie nastąpić. Gdyby współdziedzić obcemu, lub krewnemu,

do dziedzictwa niezdolnemu, swego ustąpił prawa, zawiśnie od współdziedziców, czyliby też zamiast dziedziznę swoię zlewaiącego chcieli inszego do działów przypuścić, albo czy mu to wrócić wolą, co dał za ustąpienie prawa. Choćby iuż było po działach, może się każdy swoich trzymać współ dziedziców, stosownie do dziedzizny każdego, kiedy mu rzeczy, lub iakie prawo, które w dziedziznie iego mu przypadły, z przyczyny iuż przed działami mieysce maiącey, zostały wydarte.

Działy iedynie tylko z przyczyny gwałtu i podstępu mogą, bydź wzruszane, albo gdyby współdziedzić, w działach ćwiercią dziedzizny swoiey ukrzywdzonym został. Patrz: dziedziczne długi — wrzucić, wcielić dziedzictwo.

Działy między dziećmi przez rodziców.

Rodzicy i insi przodkowie, mogą między dzieci i gdyby te iuż były pomarły, między ich potomków, czy to ieszcza za życia, czyliteż na raz śmierci, maiątek swóy podzielić, i maią w tey mierze przepisy o darowiznach i testamentach, do których się wiązać powinni. Działy są atoli nieważne, ieźliby któreżkolwiek dziecię, lub potomek; iuż przed tym zmarłego dziecięcia, pominione było; mogą też bydź wzruszane dla nadwerężenia czwartey części, podobnież wtedy, gdyby któremu większy był dział przyznany, iak prawa dozwalaią.

Dzieci nieprawe.

Dzieci nieprawe wszelkie prawa dzieci z łoża prawego się rodzących, przez nastąpione potym małżeństwo, między

rodzicami zawarte, nabywaią, skoro ie publicznie i uroczyście uznali.

Dzieci w cudzołoztwie albo całe w kazirodztwie zpłodzone, samego tylko domagać się mogą strawowania (alimentation, pension alimentaire). Wszelkie zaś insze dzieci nieprawe, uznanymi bywszy od rodziców, prawo maią dziedziczenia, na cały po nich spadek, kiedy żadnych nie ma prawych dziedziców, czy to z prostey czy z poboczney linii. Niech-by atoli byli dziedzicowie w linii zstępuiącey, w takowym razie bierze dziecię nieprawe, trzecią szczegolnie tylko część owey dziedzizny, którąby otrzymało było wtedy, gdyby z prawego było łoża. Niech zaś będą dziedzicowie w linii wstępuiącey i rodzeństwo, na ten czas bierze połowę, a zaś trzy ćwierci owey dziedzizny, kiedyby tylko byli dalsi należący, a tu nic nie zależy na tym, czy takowe nieprawe dziecię żyie, albo czy iego po-

tomstwo, iego tylko mieysce zastępuie.

Żadnego wszakoż dziecię nieprawe, nie ma daley prawa na spadek rodzicielski, ieżeliby od rodziców połowę należney mu wymienioney wyżey otrzymał było dziedzizny, z wyraźnym oświadczeniem, iż przeto ma bydź wydzielone, chyba żeby do tey połowy, ieszcze rzeczą samą czego brakło: w takowym razie resztę ieszcze otrzymać musi.

Przeciwnie po dzieciach bezpotomnie zeszłych a nieprawych, rodzice, którzy ie stosownie do ustaw kraiowych, za swoie uznali byli, dziedziczą. Niechby zaś rodzice umarli byli, dziedziczy na ten czas rodzeństwo z prawego łoża wszystko co od rodziców pochodzi, reszta przypada na rodzeństwo z nieprawego łoża i na potomstwo ztego rodzeństwa. Patrz: Oyciec.

Dziedzic pobłażany

(ex beneficio inventarii).

Może kto dziedzictwo przyiąć, może się go zrzec, albo też z pobłażonym inwentarzem do dziedzictwa przystąpić. Takowe pobłażenie wtym zależy; że dziedzic nie ma obowiązku daley płacenia długi spadkarza, tylko iak wystarcza spadek stosownie do inwentarza, dokładnie spisanego; że, przeświadczywszy się, iż ciężary przechodzą zysk, cały spadek pożyczalnikom i legatariuszom ustąpić i sam iako pożyczalnik czynić może, kiedyby mógł do spadku iakie zakładać pretensie. Takowy dziedzic nazywa się pobłażanym dziedzicem. Ktoby takowego używać zamyślał faworu, musi przed sądem przyzwoitym, wolą swoię wyraźnie oświadczyć, i nie bawiąc w czasie trzech miesięcy, ode dnia zagaionego spadku, (od mierci spadkarza) dokładny i zupełny spadku dać spisać inwentarz. Prócz

tego ma prawo na czterdziestodniową porę do namysłu począwszy od dokończonego inwentarz, albo gdyby się w czasie trzech miesięcy nie był dał dokończyć, od upłynioney pory trzech miesięcy ażeby zaś nie bawiąc oświadczył, czyliby teraz nic sobie nie warując do dziedzictwa przystąpić, alboli też się zrzec chciał dziedzictwa. W przeciągu tey pory żaden pożyczalnik spadkowy z nim oto czynić nie może. Takowa pora może za iego proźbą, stosownie do okoliczności, bydź podwoiona. Zaczym się niczym naprzeciw pożyczalnikom zastawić nie może, lubo mu ieszcze zawsze wolno, inwentarz układać i zachować się iako dziedzic pobłażany. Gdyby zaś wprzeciągu tey pory czynność sobie iaką pozwolił, która tylko na dziedzica bezwarunkowego przystoi; albo gdyby iuż prawnie był do czego iako dziedzic bez warunkowy skazanym, na ten czas nie zaszczyca go więcey owe prawo pobłażne, i uważany iako dziedzic bez warunkowy powinien pożyczalnikom, nawet z nadwerężeniem własnego maiątku, się uiścić. Podobnymże sposobem traci prawo pobłażenia, gdyby co zataił, na stronę zemknął podstępnie, z inwentarza wypuścił. W reszcie należy dziedzicowi pobłażomu zawiadywanie spadkiem, niewolno mu iednak bez urządzenia sądowniczego i bez dozoru urzędowego, przedać co z dóbr ruchomych lub nieruchomych, musi się rachować, i powinnien, gdyby tego pożyczalnicy żądali, ewikcyią na się wziąć stosownie do ruchomych dóbr i dogotowizny, która z zaprzedanych pochodzi gruntów, albo wszystką gotowiznę dać w pokład (w depozyt). Przyzwoicie dziedzic pobłażony pożyczalników zpłaca bez rożnicy, tak iak mu się stawią, gdyby iednak z strony pożyczalników iaka wynikła sprzeczność, tylko mu się w przepisanym od sądu płacić godzi porządku. Pożyczalnikowie dopiero po zło-

żonym przez dziedzica pobłażonego, rachunku i po zpłaconych snadź retentach i defalkach się zgłaszaiący, tylko się na ten czas legataryiuszów trzymać mogą, a to też tylko wprzeciągu trzech lat.

Wszystek nakład administracyi, pieczętowania, przedaży spadkowey, inwentarza robionego, rachowania się, podobnież i wszelkie insze koszta urzędowne, z całości spadku pochodzić powinny, chyba żeby przez opieszałość lub z inszey winy dziedzica pobłażonego urosły były.

Dzierzawa,
(usus fructus.)

Ten, ktorem dzierzawa iakieżkolwiek ruchomey rzeczy udzieloną została, używa wszelkich z niey korzyści i owoców tak właśnie iak właściciel, musi atoli rzeczy zażywać, iak na dobrego przy-

należy gospodarza i one w tymże znowu wrocić stanie, w którym ią odebrał. Tym zamiarem trzeba ażeby na samym początku, przy obięciu dzierzawy, z zasięgnieniem właściciela, stan rzeczy był zapisanym. Musi także dzierzawca zakład postanowić (uczynić ewikcyią), gdyby od niego wyraźnie wyzwolonym: Wyzwoleni są rodzicy od zakładu, którym dzierzawa maiątku dziatek przynależy, podobnież przedawacz i darudawca, którzy sobie dzierzawę wymowili. Gdyby nie mógł lub nie chciał zakładu postanowić, nie odbierze rzeczy do własnych rąk, ale raczey zostanie zaarendowaną i wnaiem daną, iścizny się umieszczą, insze rzeczy, któreby się zpotrzebowały, się zprzedadzą, i wartość ich da się na prowizyią, tak iż dzierzawca iedynie tylko z arendowych, naymowych i prowizyionalnych dzierza użytków. Dzierzawca musi ponosić koszt na utrzymanie i potrzebne rzeczy reparacyie, podobnież podatki. Za

przygodę dzierzawca nie stoi, ale raczey za wszelką z iego winy wyrastaiącą szkodę, i pogorszenie rzeczy. To owszem powod dać może do złożenia go przed czasem z dzierzawy. Zawiśnie na ten czas od sędziego, czy dzerzawca wszystkie utraci użytki, albo czy mu właściciel za resztę czasu, wyznaczoną zapłaci summę. Melioracyi bonifikazyią nie może dzierzawca pragnąć, może chyba tylko poczynione nowe planty sobie odebrać, ieźliby samey rzeczy tym sposobem nie niszczono. Komu trzoda czy stado w dzierzawie daną została, nie potrzebuie się z niey właścicielowi rachować, gdyby bez iego winy cale zniszczała, skory tylko wroci. Gdyby zaś tylko którażkolwiek iey część odeszła, na ten czas powinnien właścicielowi w przyzwoitym czasie pod liczbą wszystko powrocić.

Kto w testamencie postanowionym został za dzierzawcę czy to całego spadku,

czyli też tylko któreyżkolwiek onegoż części, nie może wymagać prowizyią, długi spadku zapłaciwszy, dopóki iego trwa dzierzawa. Nie zapłacił-liby dzierzawca, na ten czas ma właściciel na obraniu, czyliby zechciał długi zapłacić, a od dzierzawcy do poty brać prowizyią, póki trwa iego dzierzawa, albo czy ze spadku zechce tyle przedać ileby na zpłacenie długu wystarczało.

Kiedyby w czasie dzierżawy z strony trzeciego pretensyie do dzierzanych rzeczy czyniono, powinnien dzierzawca, pod odpowiednością, za wszystkie ztąd wyniknąć mogące szkody, właściciela o tym uwiadomić.

Dzierzawca może swoie prawo arendą lub naymem puścić, przedać, z niego darowiznę uczynić, do własnego upodobania. (Patrz: Używanie).

Exekutor testamentu.

Można iednego i więcey exekutorów testamentem mianować, i onymże possessyią spadku ruchowego dać obiąć, która wszakoż, nie daley trwać powinna, iak rok ieden, i przez dziedzica zniesioną bydź może, ieżeliby tyle zpłacił, ile na wypłacenie legatów potrzeba. Urzędowaniem exekutora iest: piecza o pieczętowaniu i urzędowym inwentarza, w obecności dziedzica pisanym; z przedanie ruchomości, na zpłacenie legatów, w niedostatku gotowizny; straż nad dopełnieniem urządzeń testamentem warowanych; utrzymanie całości iego, naprzeciw tym, którżyby go w czymżeżkolwiek napastowali. Powinnien się rachować, z upłynionym od śmierci spadkarza, rokiem. Jeźliby więcey było exekutorów, odpowiedni są wszyscy in solidum, chyba żeby z urządzenia testamentowego oddzielnie działali.

Emancypacyia zeznanie doletniości.

Małoletni może od władzy rodzicielskiey lub opiekuńskiey bydź oswobodzony albo emancypowany. To się stanie samo przez się, kiedy ślub weźmie, inaczey przez urzędowe zeznanie czyli oświadczenie oycowe, a gdyby oyca więcey nie miał, matczyne, skoroby tylko niedoletni dokończył piętnaście lat, daley z uchwały radźca familii, kiedyby niedoletni nie miał rodziców, a iuż osiemnaście lat dopełnił. Emancypowanemu zapisuie się kurator w którego assystencyi rachunku opiekuńskiego słucha. Tego kuratora otrzymać musi, aż do doletności, i do żadnych, nie iest udolnym czynności bez iego dozwolenia, gdyby szło o co więcey iak o zawiadywanie maiątkiem, który mu się w reszcie cały oddaie. Bez przepisanych opiekunowi warunków (restrykcyi) nie wolno mu gruntów zbywać, ani one zapisami zastawowymi

obciążać, ani iakikolwiek dług zaciągnąć bez radźca familii, i urzędowego potwierdzenia.

Pogrążonemu przez ugody, może w prawdzie stosownie do okoliczności sędzia, iego obowiązki zwolnić, sam zaś traci fawor emancypacyi, gdyby rodzice albo radziec familii tak osądzili, i powraca znowu pod władzę zupełną rodziców lub opiekunów.

Emancypowany małoletni, handlem się bawiący, uważany bywa iak doletni stosownie do spraw kupieckich.

F i d e i k o m m i s s.

Fideikommissy czyli urządzenia, którymi-by dziedzic obowiązanym zostawał, dziedzictwo, czy to całe czy poczęści, inszemu znowu ustąpić, nie są dozwolone: owszem nie są z reguły, urządzenia takowe, między żyiącymi

lub w razie śmierci, ważne; dozwala się atoli, tylko samą własność iednemu, a użytek rzeczy odkazać drugiemu. Następuiące tu także excepcyie od reguły, maią mieysce, można mianowicie przez darowiznę między żyiącymi albo testamentem, iedno albo i więcey z własnych dzieci zobowiązać, ażeby czy to w całości czy też poczęści dziatkom swoim zostawili, to co od nich maią. Doczego także rodzeństwo swoie, takowe osoby, które bezdzielnie umieraią, zobowiązać mogą. Takowe urządzenie nie może się atoli stać na rzecz iednego albo drugiego wnuka, synowca, siestrzenca, ale się raczey na wszystkich bez rożnicy ściągać musi; ani się też rozściągać może na dalsze stopnie krewności. Przez fideikommiss, dziedziczą atoli dziedziczących dzieci, dziedziznę, swoich, snadź przedtym, zmarłych rodziców, prawem zastępnym. Dawca albo testamentarz może mianować opiekuna, ktoryby nad uiszczeniem tako-

wego urządzenia straż trzymał. Co ieżeliby się niebyło stało, sam przez fideikommiss dziedziczący, powinnien w czasie iednego miesiąca po śmierci spadkarza lub też po zpoźnionym dowiedzeniu się o takowym urządzeniu, wniosek uczynić o zapisanie (mianowanie) takiego opiekuna, inaczey się dziedzictwo otwiera na rzecz dzieci.

Fundusze, Fundacyie.

Darowizny i legata dla funduszów, ubogich i publicznych zbawiennych urządzeń, potrzebuią potwierdzenia z strony rządu kraiowego.

Furmani.

Furmani a powszechnie każdy co za pieniądze rzeczy lądem lub wodą sprowadza, tak własnie za powierzone im rzeczy są odpowiedni, iak gościnni (au-

sternicy) za rzeczy goszczących u nich podrożnych. (Patrz: Gościnni.)

Głuchoniemi.

Głuchoniemym, pisać umieiącym, godzi się darowiznę, samym albo przez pełnomocnika uczynić. Inszym trzeba kuratora postanowić do takowey sprawy.

Gołębie.

Cudze gołębie, które do inszego wlecą gołębnika, należą Panu gołębnika ostatniego, ieśli ich nie zwabić podstępnie.

Gościnni lub austernicy.

Zostaią odpowiedni, za psowanie i zemknienie rzeczy, przez podrożnych, w dom do nich wniesionych, bez względu na to, czyliby ta szkoda pochodziła

od ich domowników albo od obcych: wszakoż nie potrzeba im się sprawiać z rabunku gwałtownego i z bez odporney przemocy. Ich należność za złożenie i strawowanie od goszczących osób, podlega preskrypcyi, w czasie szesiu miesięcy, iesliby się z dłużnikami nie porachowali, karty ręczney od nich nie otrzymali, albo ich o swoię należność nie pozwali. Po upłynionym takowym czasie, może tylko na naywyższe dłużnikowi przysięgę spuścić (deferować) że ieszcze należność nie zapłacona.

G r a n i c a.

Granice nakładem wspolnym obydwóch sąsiadów się oznaczaią, a może każdy drugiego do tego zniewolić.

G r u n t.

Kto na swoim gruncie cudzymi buduie potrzebami, albo inszego co wystawi nie ze swego, cudzym pozasieie siemieniem, albo cudzymi zasadzi płonkami, powinnien właścicielowi potrzeb, nasion, i drzewek, wartość ich zapłacić i obowiązany iest wszelką mu poniesioną ztąd nadgrodzić szkodę ostatni ich nie może na powrot żądać, ani iakiey inszey na własność, tam wystawionych rzeczy zakładać pretensyi.

Kiedyby kto inszy na obcym gruncie, budował, siał, sadził, na ten czas Pan gruntu ma na obraniu, czy takie nowe zakładane rzeczy otrzymać, a drugiemu iego potrzeby, nasiona i t. d. tudzież myto za iego pracę zapłacić? albo czy te nowo zakładane rzeczy maią bydź uprzątnione. W ostatnim przypadku musi drugi wszystko swoim kosztem uprzątnąć, i powinnien ieszcze do

tego właścicielowi gruntu wszelką nadgrodzić szkodę. Gdyby zaś drugi poczciwie (bona fide) to był uczynił na mianey zasadzie tego, że iest właścicielem gruntu, na ten rugowanie przeciw iego woli się nie godzi, owszem właściciel ma na obraniu, albo potrzeby mu zapłacić i z nakładem na robotę, albo tyle dać, ile teraz ten grunt ma przez owe nowo zakładane rzeczy więcey wartości. Ostatni trafunek iest np. na ten czas kiedy kto stosownie do urzędowey formalności plac od kogo kupi, rozumieiąc że iest właścicielem, który nim nie iest. Niechby kupownik na nim zatym budynek wystawił, a niechby zatym prawemu właścicielowi ustąpić musiał, który swego prawa na plac takowy dowiodł, na ten czas nie może bydź przymuszonym do zniesienia owego budynku.

Hypotheka.

Patrz: Zastaw urzędowy.

Impreza.

(Entreprise, ou forfait.)

Kto budowę od budownika na się bierze zgodnie zakładem czy plantą przez owego uchwaloną, przez żadne wybiegi więcey się domagać nie może, a niźli w kontrakcie przyrzeczono, chyba żeby zakład budowy poźniey na pismie odmienionym, a oraz cena stosownie do odmiany podwyższoną została. Budownik może w rozpoczętey przestać budowie, skoro zechce, tylko że imprezyście wszystką szkodę i chybioną go korzyść nadgrodzić powinnien. Gdyby imprezyście (entrepreneur) budowa się niebyła udała, zostaie za nią odpowiedny przez lat dziesięc. Mularze, cieśle, ślosarze i insi robotnicy, którzy około budowy robią, mogą się w praw-

dzie względem swego myta, prosto bezśrzodkownie trzymać tak dalece budownika, iak daleceby ieszcze od niego imprezyście co należeć miało. Ciż sami rzemieślnicy uważaią się często iak imprezyści, kiedy się z budownikiem zkontraktuią.

Interdykcyia.

Patrz: Słabi na umyśle.

Inwentarz bydła.

Inwentarz bydła oceni się przy oddawaniu (tradycyi) a arendarz lub pachciarz przy odbieraniu (powroceniu). Bydło teyże własności wrocić powinnien, nie wolno mu ie więc zapłacić i z sobą zabrać. Jeśliby więcey miało bydź bydła, to należy arendarzowi lub pachciarzowi samemu, iak wszystkie w czasie arendy miane użytki przeciwnie zaś iemu tylko samemu grożą niebezpieczeństwa, i nie może żądać bonifikacyi, choć wszystkie bydło odeydzie zgoła i do szczętu, chyba żeby wyraźnie była przyrzeczona. Nawóz musi iedynie na dobro maiętności bydź obrocony.

Gdyby ilość arendowna w części użytku zależała, naymownik ponosić powinnien szkodę, gdyby wszystek inwentarz bez winy naymacza miał odeyźdź. Niewolna iest umowa, ażeby ią naymacz ponosił. Co do reszty stosunki między naymaczem i naymownikiem zasadzaią się na prawidłach arendy bydła.

Patrz: Arenda bydła.

Kapanie z dachu.

Każdy tak budować powinnien, ażeby stek z dachu na iego własny grunt, lub na publiczną drogę ściekał.

K a r b y.

Karby stoią za dowod między osobami, które ich zażywać zwykły.

Karta ręczna albo zapis ręczny.

Karta ręczna, w którey kto iednostronnie drugiemu co zapłacić albo co dać przyrzeka, musi bydź cała ręką przyrzekaiącego, pisana. Sam tylko podpis imienia, nie iest ważny, ieżeliby text pisma insza był pisany ręką, owszem trzeba żeby formułę: »waży na summę« — (bon-approuvé) gdzie powtornie summę literami wyrazić powinnien, własną ręką przypisał. Gdyby takowe wyszczegolnienie w przypisku, z tenorem zapisu ręcznego się nie zgadzało, za prawą summę, brać się ma mnieysza, do pokiby przeciwna nie była dowiedziona.

To wszakoż nie popłaca o ręcznych zapisach kupieckich, rzemieślniczych, wieśniaczych, naiemników i służącego.

K o n f e r o w a ć.

Patrz: Wrzucić.

Kontrakt kupna.

Uważa się kupno iak dotarte, skoro obie strony się zgodzą o rzecz i o cenę kupna: choćby ieszcze nie nastąpiło powzdanie (tradycyia) ani zpłacenie. Powzdanie i wypłacenie muszą razem nastąpić, ieźliby inaczey rzeczy nie umowiono. Skoro powzdanie minęło, niebezpieczeństwo samego się dotycze kupuiącego, nawet choćby nie było wykonane, chyba żeby przedawacz zwłoczył. Korzyść z rzeczy przedaney należy od tegoż czasu kupnikowi, iednakowoż musi z summy przedaży, prowizyią w tym czasie płacić, co i na

ten czas popłaca, kiedyby kupnika, przy nieoznaczonym terminie płacy, upomniano do zapłacenia. Gdyby powzdanie w czasie naznaczonym nie nastąpiło, może kupnik, iak tego baczy potrzebę z kupnem się cofnąć, a prócz tego nadgrodę straty i kosztu żądać. Nie może iednak przymusić przedawacza do powzdania, choćby nawet termin płacy poźniey był naznaczony, skoroby summie kupna groziło iakie niebezpieczeństwo, dla podupadłego maiątku kupnika.

Nie nastąpiła-li-by płaca na czas naznaczony, może także i przedawacz z swoiey, strony, cofnionego żądać kupna: może iednakowoż sędzia co do kupna nieruchomości, w tey mierze naznaczyć porę płacy, podług słuszności. Choćby nawet wyraźna stanęła ugoda, że przedaż nieruchomey rzeczy pełźnie, skorąby kupnik summę kupna nie na swóy czas złożył, wolno mu, ieszcze po

po upłynionym terminie płacić, chyba żeby upomniony zwłoczył. Przy nieruchomych dobrach takowego nie potrzeba upomnienia. Gdyby kupnik, w dzierzawie nabytey rzeczy, miał bydź trudzony, może tak długo płacę przytrzymać, aż mu przedawacz spokoyną wyiedna dzierzawę, albo że uczyni na takowy raz ewikcyią.

Przedawacz obowiązany iest, bądź, że taka stanęła umowa bądź że nie stanęła, zaręczyć kupnikowi spokoyną rzeczy nabytey dzierzawę, podobnież wszelkie zataione ciężary i przywary: chyba żeby się ostatni wyraźnie takiey zrzekł zaręki.

Gdyby zatym trzeci, swoie do kupioney rzeczy zakładał pretensyie, a kupnik-by ią miał przegrać, może wtedy kupnik o kupno summę o stracony użytek i wszelką poniesioną szkodę i czyniony nakład czynić: chyba żeby

był omieszkał przedawcę wmieszać do prawney sprawy, i gdyby ostatni dowiodł, iżby był pretensyie trzeciego odwrocił, gdyby do niey był pociągnięty. Gdyby kupnik, pretensyi trzeciego dotąd był niewiedział, a snadź zatym kupna z własnym nie dotarł niebezpieczeństwem, musi mu przedawacz wrocić kupną summę, choćby nawat kupnik się był zrzekł zaręki.

Ktoby takowym sposobem, tę część kupna utracił, bez ktoreyby całey był nie kupił rzeczy może zniesienia kupney rozprawy żądać. Toż samo popłaca, gdyby na gruncie kupionym, znaydować się miała służbistość (servitude) w oczy nie wpadaiąca, któraby kupnikowi, może była do kupna wstrętem, gdyby ią był wiedział.

Dotycząc się skrytych przywar, te kupnikowi daią prawo odstąpić kupna, ieźliby rączey nie obrał nadgrodzenie

szkody stosownie do ocenienia iey, przez ludzi w tym biegłych, woląc rzecz kupioną w ten sposób otrzymać. Gdyby przedawcy skryte owe przywary iuż były wprzod znaiome, powinnien, prócz kupney summy, wszystką szkodę i wszelki nakład wrocić. Przeciwnie go tylko do nadgrodzenia summy kupney i wyrosłych snadź z kupna kosztów pociągnąć można. Gdyby wcale rzecz przywarę maiąca, wniwecz obroconą była, ponosi przedawca szkodę, choćby iuż powzdanie nastąpiło było.

Dotycząc się pory w któreyby nabywacz takową przywarę maiących rzeczy, swoie do przedawacza rościć miał pretensyie, np. skryte choroby bydła i. t. d. Prawo nic nie oznacza, zostawuiąc to do zwyczaiu na każdym z osobna mieyscu, wniesionego.

Gdyby przedawacz przeszło siedmią dwunastych części w kupnie uszkodzo-

nym został, może w czasie dwóch lat o zniesienie kupnego kontraktu czynić, choćby się takiey zrzekł był wycieczki. Nabywacz ma na owczas, na obraniu, czyliby znowu zapłaconą przyiąć chciał summę kupną, albo czyliby raczey wołał otrzymać nieruchomość, a do prawdziwey wartości przypłacić to, czego ieszcze brakuie, potrąciwszy dziesiątą część całego. Nabywaczowi wycieczka uszkodzenia, o siedm dwanastych części nie iest przyznana.

Gdyby grunt według pewney miary został przedanym, a ukazało-by się, że dwudziestą częścią więcey lub mniey wynosi, iak kontrakt kupny opiewa, ma kupnik w pierwszym razie na obraniu, czyliby chciał kupna odstąpić, albo raczey zapłacić co wziął za tanio; w ostatnim razie musi przedawca stosownie sobie z wartości kupna dać potrącić, czego brakło. Kto tego prawa zażyć myśli, powinnien do tego przy-

stąpić w czasie iednego roku, ode dnia kontraktu rachuiąc.

Przy przedażach urzędowych, ani zaręka za ukryte przywary, iest dozwolona, ani zniesienie kupna, dla uszkodzenia.

Patrz: Zadatek, wyderek, preskrypcyia.

Kradzionych rzeczy.

Bezopłatnego oddania domagać się właściciel może przez trzy lata, gdziebyie kolwiek znalazł. Gdyby zaś ninieyszy posiadacz rzecz taką na messie, iarmarku, na aukcyi albo u kupców kupił, którzy pospolicie takimi rzeczami handluią, na ten czas od właściciela się domagać może tego, co sam za nią zapłacił. Toż i o rzeczach znalezionych popłaca.

Krewności stopnie.

W prostey linii rachuią się stopnie krewności stosownie do wielości pokoleń, które się między dwoma osobami krewnymi znayduią. Jestem zatym dziadusiowi moiemu, w drugim pokoleniu krewnym, podobnymże sposobem moiemu wnukowi. Chcący wiedzieć, w którym-by kto stopniu linii poboczney, był krewnym, rachuy pokolenia iednego krewnego, aż do wspolnego przodka w linii wstępuiącey, a zaś zstępuiąc aż do drugiego krewnego. Zaczym z bratankiem moim (stryiecznym bratem) iestem w czwartym pokoleniu z krewniony: bo nasz spolny przodek iest naszym dziadem. Odemnie, w linii wstępuiącey licząc, dwa są pokolenia aż do dziada, a zaś od dziadusia aż do bratanka, także dwa pokolenia.

Kucharze w garkuchniach.

Względem preskrypcyi na ich należność, też same się zechowuią prawidła, które o austernikach uchwalonymi zostały. Patrz: Gościnni.

Kupno spadkowe.

Oczekiwana dziedzizna żyiącey iescze osoby, przedaną bydź nie może. Ktoby zaś, iuż rzeczą samą, na niego przypadaiące przedał dziedzictwo, zaręcza tylko nabywaczowi, że iest rzeczywistym dziedzicem, tylko nie oznaczoną spadku ilość (summę), chyba żeby taka była wyraźna umowa. Przedawacz dziedzizny, powinnien nabywaczowi, miane z niey użytki albo wzięce iuż do siebie uczątki maiątku, gdyby ich sobie nie był wyraźnie warował, może atoli zpłacone iuż spadkowych długów i kosztów od nabywacza się dopomnieć.

L e g a t a.

Ten któremu spadkarz pewną część swego maiątku np. połowę, ćwierć albo nieruchome dobra całka, lub do połowy i. t. d. odkaże. (Legataire à titre universel) Legatariusz uniwersalny powinnien wydanie swego uczątsku, żądać od dziedziców nieuchronnych; kiedy takich nie masz, od dziedziców testamentowych, a ieżeliby spadkarz iedynie tylko o tym iednym uczątsku, był urządzenie uczynił, od inszych dziedziców bez testamentownych (ab intestato). Takowy powinnien się przykładać do długów i inszych ciężarów dziedzictwa, a to w pomierze do swego uczątsku. Podobnież, w razie na ostatku kładzionym, z beztestamentownymi dziedzicami wraz, powinnien wypłacić proste legata prości legatariuszowie niczym się nie przykładaią, do długów i ciężarów dziedzictwa. Kiedy część spadku rozrządzalna, przekroczoną zo-

stała, a dla tego potrzebnym się osądzi przeistoczenie legatów, na ten czas, żadney nie potrzeba czynić rożnicy, między prostymi legatami a między tymi, o których się mówiło wyżey. Jeżeliby zaś testamentarz to uczynił rozrządzenie, ażeby pewne legatum, przed wszystkimi inszymi, z precedencyią wypłacone zostało, na ten czas tego nie wolno prędzey redukować, aż wprzód redukcyia drugie wszystkie koleią trafiła, a ieszcze by część nieuchronna niedopełnioną zostawała.

Jeszcze o legatach następuiąca popłacaią prawidła: kiedy ieden albo drugi, z tych, którym też samą rzecz odkazano spolnie, bądź przyczyny wypadnie, na ten czas uczątek iego przybywą drugim współ legatariuszom. Odkazanie cudzey rzeczy iest nieważne. Gdyby komu; rzecz dokładnie nieoznaczona, odkazaną została, np. koń, dom, nieoznaczaiąc którego konia, który dom

na ten czas dziedzic nie iest obowiązany dać to co naylepszego, ale też nie co naypodleysze. Legata pożyczalnikom, albo usłużeniu, nie tak się rozumieią, iak gdyby dług albo myto tym się sposobem kwitowały.

L é k a r z e.

Patrz: Piérwszeństwa prawo, preskrypcyia, testament.

Linia krewności.

Przez prostą linią rozumie się pasmo albo szereg krewnych, ktorzy się z siebie rodzą. Jestem memu oycu, dziadowi, pradziadowi i. t. d. podobnież moim dzieciom, wnuczętom, prawnuczętom i. t. d. w prostey linii pokrewny, a w prawdzie z piérwszymi w linii wstępuiącey, a z drugimi w linii zstępuiącey. Poboczna linia zawiera w sobie tych krewnych, którzy ze wspolnego się rodzą przodka. Zaczym iestem krewnym moiego stryia, wuia, w linii poboczney, ponieważ obydway ze wspolnego się rodzimy dziada: moiego rodzeństwa, że mamy wspolnego oyca; siestrzeńców i synoców iż ociec, ich także iest przodkiem i. t. d.

Maiątek małżonków.

Stosunki maiątku między małżonkami, miarkuią się podług kontraktu zrękowinnego, który zawsze w obecności pisarzów urzędówych się sporządza. Takowy kontrakt zawsze przed zawarciem małżeństwa powinnien bydź wygotowany, a po zawartym małżeństwie, żadnych się iuż nie godzi czynić odmian. Przed zawarciem małżeństwa, mogą wprawdzie oznaczenia kontraktu zrękowinnego bydź odmienione, to się zaś stać powinno z tą samą formalnością, i z dozwoleniem wszystkich osób, które do zawarcia kontraktu zrękowinnego

wchodziły. W kontrakcie, zrękowinnym, mogą obiedwie strony, bez ściśleyszego oznaczenia, zeznać; że w porządku spolności albo że w porządku posagu z sobą w stan małżeński wstępuią (spolność dóbr między małżonkami, posag) same zeznanie: że Pannie młodey posag się wyznacza, albo że z sobą spolności dóbr w stan małżeński wstępuią, nie przywodzi ieszcze porządku posagu. Jeżeli ugoda stanęła na tym, że obiedwie strony bez spolności dóbr w stan małżeński wstępuią, idzie zatym; że mąż otrzymał zawiadywanie maiątku małżonki, i względem niego iako dzierzawca się uważa, ponieważ użytki iak zapomożkę do ponoszenia ciężarów małżeńskich uważaią. Ułoży się przeto inwentarz rzeczy snadnie się zpotrzebuiących, a po rozstrzygnionym małżeństwie, płaci mąż, wartość według ceny ułożoney. Nieruchomości żonine do męża wniesione nie są nie zbywalne, iak w porządku posagowym, powinna

atoli żona przez męża do zbycia ich, bydź upoważnioną.

Przy umowie; że dobra małżonków maią bydź rozłączone, wszystko to popłaca, co pod artykułem, przywianek (patrz tamże) się znayduie. Małżonkowie, którzy się względem swego maiątku poddaią porządkowi posagu, mogą iednak spolność pożywienia między sobą umowić. Gdyby nie było nic umówionego, albo żaden kontrakt zawartym nie został, na ten czas popłaca stosownie do ustaw, spolność dóbr w całym swoim obrębie. Patrz spolność dóbr między małżonkami.

M a l o l e t n i.

Patrz: Niedoletni.

Małżeństwo.

Prawodawstwo uważa małżeństwo tylko iak cywilny kontrakt, i dla tego od wszelkich obrządków kościelnych niezawisłym (independant) t. i. przy którym nic na obrządkach kościelnych nie zawiśnie *). Do zawarcia małżeństwa urządzona sądowna uroczystość, iest następuiąca: Pan młody i Panna młoda ozwać się powinni u urzędnika publicznie na to wysadzonego, u tego samego, który metrykę pisze narodzo-

*) Nie iest to rzecz zprzeczna z wolnością sumnienia. Małżeństwo zostaie iednąkowoż według prawideł kościoła, świątością i sakramentem, i według zasad każdey inszey religii i ich wyznawców, tym czym bydź ma, według tego, co ich nauka z sobą niesie i stanowi. Przez przepisaną uroczystość sądową nie wyłącza się kapłańskie błogosławieństwo, i danie słubu, tylko że małżeństwo, nie przez te tu obrządki, ale przez owę uroczystość istnieie czyli istym staie się małżeństwem.

nych, małżenską i zmarłych, i zkładaią przed nim protokoł swego narodzenia tak iak zezwolenie rodziców, dziada i starki i. t. d. gdzieby tego potrzeba było (patrz przeszkody małżeństwa) urzędnik dwie nakaże zapowiedzi, czyli obwieszczenia we dwie niędziele po sobie następuiące przed ratuszem czyli domem gminnym, która zapowiedź tam gdzie obie strony bawią, a stosownie do okoliczności i na więcey mieyscach nastąpić powinna. Od drugiey zapowiedzi, może bydź dana dyspensa, atoli dla ważnych tylko przyczyn. Jeżeliby żadna nie przypadła protestacyia, na ten czas przystąpić wolno, we trzy dni po drugiey zapowiedzi, do zawarcia małżeństwa. Ażeby małżeństwo zostało zawartym, udać się muszą Państwo młode na ratusz, lub do gminnego domu, i tam im urzędnik w przytomności czterech świadków, protokoły z nich powod biorące czytać przykaże, zeznanie ich, iż z sobą w małżeństwie

żyć chcą, urzędownie zapisze, i oświadczy zatym imieniem prawa, małżeństwo ich zawartym, czego także osobny się zapisze protokoł.

Osoby, które iuż z owych lat wyszły, w których pozwolenie rodziców i t. d., braknące, iak przeszkoda małżeństwu się bierze (patrz: przeszkody małżeństwa, muszą iednakowoż, radę swoich rodziców i. t. d. przed zawarciem małżeństwa. przez dwóch pisarzów urzędowych, albo-li też iednego tylko i dwóch świadków, przystawić. Jeźliby nie nastąpiło pozwolenie albo przynamniey zezwolenie, powinien syn, nie z pełniwszy ieszcze trzydziestu lat, a corka lat dwadzieścia i pięć, tenże akt, przez dwa posobie następuiące miesiące, dwa razy ieszcze potworzyć. W iеden miesiąc, po ostatnim akcie, może małżeństwo bydź zawarte, choćby owe zezwolenie nie nastąpiło. Jeżeli zaś Państwo młode iuż z tych lat wyszło, dosyć na iednym zapytaniu.

Każde

Każde małżeństwo, przy którym właściwe się pokażą przeszkody małżeństwa albo które kto przymuszony, albo przez myłkę, w osobie się omyliwszy, zawarł które (w kraiu samym) nie publicznie i nie przed urzędem przyzwoitym albo przez osoby iuż poslubione (bigamie) zawartym zostało, może bydź wzruszane i nieważnym bydź uznane. Wszakoż fryszt, w którym, i osoby przez które się to stać powinno, są stosownie do okoliczności, od siebie bardzo się rożniące.

Patrz: Maiątek małżonków, białogłowy, rozwod, separacyia czyli rozwod dożywotni.

Marnotrawca.

Kogo, za czynieniem osób do tego prawo maiących, oświadczą marnotrawcą temu się przyda do boku straż ktorey assystencyia mu iest potrzebna,

chcąc się prawować, ugody czynić, długi zaciągać, pieniądze odbierać, dobra zbywać, albo one zapisami zastawowymi obciązyć.

Do wspomnionego wyżey czynienia, też same osoby maią prawo, którym przynależy czynić o to, ażeby kogo deklarowano na umyśle chorym. Patrz: Chorzy na umyśle.

Metryka narodzonych, małżeńska i zmarłych.

Na mocy urządzenia statutu, powinny wszędzie przez postanowionego na ten koniec urzędnika, osobne metryki narodzonych, małżeństwa, i zmarłych bydź wprowadzone. Ten każde narodzenie, każde małżenstwo i każdego dzień śmierci aktykować powinnien, i w metrykę zapisać. Urzędnik takowy ma przepisy dokładne dla wszelkiey przygody, ażeby publiczność zadufać

mogła nieomylności metryk. Te metryki nastąpią na mieysce ksiąg czyli metryk kościelnych, z których przedtém dowod narodzenia, małżeństwa i śmierci człowieka któregożkolwiek, bierano. Skoro te księgi przysposobione będą, będą same tylko zawierzane urzędownie, a dowod na wiek życia, na narodzenie prawe, na wypod w ogole, na małżeństwo, i na śmierć kogożkolwiek i. t. d. szczegolnie tylko z nich wiedziony bydź może.

M i a n y.

Miany nie dadzą się cofnąc, raz iuż zawarte bywszy, choćby mieniaiący twierdził iż iest uszkodzonym.

M u r.

Spolne mury między budynkami i inszymi gruntami, powinny bydź reparowane i stawiane spolnym nakładem,

Kto-by sąsiadowi prawo swoie na spo-łeczną, własność ustąpił, wolen od te-go będzie obowiązku, chyba że iego budynek na tym wspolnym murze stoi. Jeźliby mur iednemu tylko należał, obowiązanym będzie ustąpić sąsiadowi wspolną własność, kiedy mu ten poło-wę wartości muru wespół z gruntem za-płaci. Kiedy ieden sąsiad wspolny mur, wyższym lub mięższym mieć życzy, po-winnien to własnym swoim uczynić na-kładem; powinnien go własnym kosztem zgruntu wystawić, ieźliby podwyższenia nie uniosł, nie bywszy oraz w większey założonym mięższości. Na reszcie za-wiśnie to od sąsiada, czyliby mu po-łowę kosztu zechciał powrocić, a takim sposobem wspolną własność nowey bu-dowy otrzymać życzył.

N a i e m.

Naymu kontrakt może bydź na pi-śmie albo ustnie zawarty. Jeżeliby cza-

su nie oznaczono, zawiśnie rzecz przy pokoiach meblowanych, na tym, czyliby myto od naymu, było ćwierćrocznie, miesięcznie i. t. d. naznaczone, do te-go się stosuiąc, czas się naymu oznacza. Na reszcie zwyczay na każdym mieyscu wniesiony, rzecz rozstrzygnie. Ten także oznaczą porę wypowiedzenia nay-mu, gdyż się ustawy iedynie nań od-wołuią. Kiedy przy ustnych ugodach sprzeczka o naiem lub też o myto z nay-mu wyrośnie, popłaca to samo co o arendzie urządzono (Patrz arenda). Naymaczowi się godzi bez wiedzy nay-mownika zastępnych przyiąć nayma-czów, albo prawa swego ze wszystkim inszemu ustąpić. Naymacz ponosi cię-żar drobnieyszey reparacyi poiedyńczych szyb w oknach, ogniska, komina, po-dłogi w pokoiach, drzwi, krzyżownic w oknach, ścian tarcicznych, zawiasów do drzwi, zapor, zamków i pobielania poziemney ścian części, to wszystko atoli, nie na taki raz, kiedyby się, co

przez starość iuż do niczego nie zdało, albo gdyby z przygody bez winy naymacza gwałtownią szkodę poniosło.

Większych reparacyi, które naymownik podeymuie nie może naymacz bronić, skoroby potrzebne były, choćby z iego były, poniekąd niewygodą. Lecz gdyby, z części, naiętego mu pomieszkania, dłużey iak czterdzieści dni, był wyzuty, może się stosowney dopomnieć folgi w mycie od naymu, owszem wcale odstąpić kontraktu naymowego, kiedyby dla niego i iego familii zostało niemieszkalnym.

Przedaż znosi naiem, kiedyby naymacz nie miał publicznie zawartego kontraktu, albo gdyby w nim pewna data nie była wyrażona lecz ieżeliby w takowym kontrakcie właściciel sobie wyraźnie przedaż warował, na ten czas wprawdzie naymacz ulegać powinnien kupnikowi, iednakowoż nie prędzey,

aż odbierze w nadgrodę z myta od naymu tyle, ile wynosi za czas, przyzwoicie między wypowiedzeniem i wyniesieniem się używany.

Naymacz należytymi nie opatrzony meblami, rugowany bydź może, nie postanowiwszy zakładu (uczyniwszy ewikcyi) dla myta naymowego.

Myto naymowe podpada preskrypcyi w pięć lat.

Namiestniczy Opiekuń.
(Surrogator opiekuński).

Każdemu opiekunowi przydany bydź ma do boku opiekun, któryby tam interesu sieroty dozierał, gdzieby się to z interesem opiekunowym zgadzało. Ociec i matka, mianowani przez nich opiekunowie, i przodkowie, powinni przed obięciem opiekalnego szafunku, zwołać radziec familii dla mianowania

namiestniczego opiekuna. Przy inszych opiekuństwach, obiera radziec familii namiestniczego opiekuna, zaraz po mianowanym opiekunie, ktory atoli w tey sprawie głosu nie ma, tak iak na ten czas kiedyby surrogatora opiekuńskiego z urzędu złożono. Namiestniczy opiekun, nie powinnien bydź z teyże linii krewności, z której iest opiekun, chyba żeby byli rodzeni bracia. W niebytności opiekuna, albo po iego zeyściu, nie może surrogator iego mieysce zastępować, owszem trzeba ażeby koniecznie nowego obrano opiekuna.

Niedoletni, małoletni.

Nie emancypowanym, małoletnim nie godzi się z reguły zaciągać długi, ani insze iakie wywodzić sprawy warownym sposobem. Małoletni lat ieszcze szestnastu nie dokończywszy, mogą iednak za dozwoleniem tych z których woli w stan małżeński wstępuią (patrz: prze-

szkody małżeństwa) w kontrakcie zrękowinnym rozrządzenie darowizny czynić. Wyszedłszy z szestnastego roku, mogą prócz trafunku wyżey wzmiankowanego także i testament uczynić, w czym atoli tylko przeszło połową maiątku rozrządzać się godzi. (Patrz: część rozrządzalna.)

Z przyczyny poniesionego nadwerężenia, może małoletni lat dokończywszy powrocenia rzeczy do przeszłey pory żądać, gdyby snadź trafunkiem nadwerężoną została. Naprzeciw obowiązkom, które małoletni iako kupiec i rzemieślnik, albo które warownym sposobem w kontrakcie zrękowinnym wziął na się, daley te także, które z niegodziwych iego wynikaią kroków, podobnież te które iuż raz w czasie doletniości swoiey za wdzięczne przyiął, nie może cofnienia pragnąć. Przeciwnie zaś to mu nie iest na zawadzie, gdyby się w iakowym razie za doletniego udał.

Kiedy cofnienie rzeczą samą nastąpi, na ten czas wolno drugiemu, który małoletniemu w sprawie takowey co płacił, żądać wrocenia zapłaconego, ale w tym tylko razie, że na ten czas na rzecz małoletniego obrocone było. Zastarzałość (preskrypcyia) naprzeciw małoletnim w regule zażyta bydź nie może, wszakoż przy krotszych zastarzałościach pory szęść miesięczney aż do pięciu letniey excepcyia wolna (patrz preskrypcyia) te także naprzeciw małoletnim ciągle iźdź mogą, którym przeto regres do opiekuna wolny. (Patrz opiekun, opiekuństwo, doletniość, emancypacyia.)

N i e o b e c n o ś ć.

Dziedzicy człowieka który się oddalił od mieysca swego pobytu, przez lat cztéry, a w lat dziesięć w razie zostawionego pełnomocnika, żadney o sobie niedawszy wiadomości, mogą się

tego dopomnieć; ażeby tym czasownie do dzierzawy pozostawionego maiątku przypuszczonymi zostali. Jeżeli zostawił małżonka, w społeczności dóbr, z nim żyiącego, zawiadywanie maiątku temu przynależy: w przeciwnym razie oddane bydź ma zawiadywanie, krewnym do tego się ozywaiącym i ewikcyią daiącym dostarczaiącą. Pod tymże warunkiem odbieraią wszyscy swóy uczą-stek, którzy w razie śmierci maią prawo do maiątku człowieka nieobecnego: np. ci, którym w razie śmierci uczynił zapisy lub darowizny. Gdyby się nieobecny, przed upłynionymi piącią laty wrocił, na ten czas wprawdzie swóy znowu maiątek obeymie, lecz tym czasowi dzierzawcy, piątą mu tylko część, mianych dochodów powrocą, owszem wcale tylko dziesiątą część, gdyby poźniey powrocił. Jeżeliby zaś nieobecny, przez trzydzieści lat spełna się nie stawił, albo gdyby ieszcze żyć maiąc, mieć iuż musiał lat sto, na ten czas

maiątek iego istą zostawa własnością dziedziczących, którzy się także z daney rozwięzuią ewikcyi. Mogąc iednakowoż dowieśdź śmierć nieobecnego, dziedziczą po nim ci, którzy w czasie iego nieobecności, nayblizszymi iego byli dziedzicami. Jeżeliby to zaś, nie ciż sami byli, którym dzierżawa była powierzona, na ten czas, od tych ostatnich, tego dopomnieć się mogą maiątku, a to w tymże samym sposobie, w którym - by się go spadkarz sam był mógł dopomnieć, gdyby był powrocił.

Nieuchronny ucząstek.
(Legitima.)

Patrz: Część maiątku rozrządzalna.

Obowiązek in solidum.

Oprócz owych trafunków, w których prawo wyraźnie przepisuią, że pewne osoby in solidum za się są obowiązane,

trzeba żeby wyrazna stanęła była ugoda, ażeby wszyscy za iednego, a ieden za wszystkich in solidum zaręczali. Na reszcie temu bynaymniey nie przeszkadza, że z strony iednego warunek iest nieokreślany, a drugiego określany; albo kiedy iednemu termin płacy wyraźnie iest mianowany, a drugiemu nie. Wierzycielowi godzi się trzymać iednego poiedyńczo i samego dłużnika in solidum za wszystko ręczącego. Choćby tylko iednego do prawa pozwał, zostaie mu iednak zawsze ieszcze toż same prawo, i względem drugich. Jeżeli dług nie zależy w gotowych pieniędzach, ale raczey w pewney wymienioney rzeczy, a ta z winy wspoł - dłużnika którego, albo przez iego zwłokę zaginie, drudzy zawsze ieszcze za wartość stać powinni, dopomnienie się bonifikacyi zaś, może tylko z strony wierzyciela bydź ścigane na tym, który ma przez zwłokę winę zguby. Jeżliby wspoł dłużnik całkowitość zapłacił, może zatym od ka-

żdego część na niego przydaiącą, ale nie od iednego wszystko poszukiwać.

Gdy wierzyciel sam ieden dziedzicom zostanie wspól-dłużnika iakiego in solidum, albo-li też przeciwnie, na ten czas gaśnie tylko tego samego obowiązek. Wierzyciel może uczątek iednego przyiąć wspól dłużnika, uwalniaiąc go, od iego obowiązku in solidum, nie tracąc dla tego prawa do drugich. Jednakowoż i takowy iuż uwolniony wspól dłużnik ieszcze zawsze stać powinien na tych którzyby zbankrutowali. Kiedy wierzyciel prowizyie za uczątki iednego lub drugiego współdłużnika przyimie, nie uwolni ich przeto od obowiązku in solidum, z strony przyszłych prowizyi, albo cale kapitału samego, chyba żeby przez dziesięć lat na tym był przestał.

Kiedy ma obowiązek in solidum między kilką wspól wierzycielami popła-

cać, trzeba żeby wyraźna stanęła była umowa, że każdy ma mieć ta prawo, całą zebrać pretensyią, a że iednemu wierzycielowi nastąpiona płaca dłużników, także z strony inszych ma uwalniać. Takowy wspól wierzyciel nie może iednak dłużnika, na cały dług, lecz tylko na swóy uczątek uwolnić.

Ociec.

Reguła, że małżonek matki, iest dziecięcia oycem, którym w czasie małżeństwa zastąpiła, tylko na ten czas cierpi excepcyią, kiedy małżonek dowiedzie, że od trzechsetnego aż do setnego ośmdziesiątego dnia, przed narodzeniem dziecięcia, przez nieobecność albo inszy iakowy trafunek, żadnym naturalnym sposobem, żony się tykać nie mógł. W razie nawet cudzołoztwa, obowiązanym mąż zostaie, dopuścić ażeby dziecię popłacało iak iego własne, chyba żeby mu iego narodzenie

zataiono. Dziecięcia ktore przed setnym ośmdziesiątym dniem małżeństwa się urodzi, mąż się także zaprzeć nie może, kiedy mu ciąż żony przed zamęściem była znaioma, kiedy miał wpływ przy zapisaniu narodzenia w metrykę (patrz metryka urodzonych) albo gdyby mu powiedziano, że dziecię żyć nie może. Prawe narodzenie dziecięcia, ktore po trzech setnym dniu małżeństwa bywszego, się urodzi, może ieszcze bydź zawątpione. W każdym razie kiedy mąż dziecięcia swoiey żony, za własne uznać niechce, powinien tego przytomnym będąc w iednym miesiącu, przeciwnie zaś w czasie dwóch miesięcy po swoim przybyciu, przed sądem dowieśdź. Kiedy mu się zatai narodzenie, ma także 2 miesiące frysztu do poszukiwania swego prawa, rachuiąc ode dnia którego się o tym zataieniu dowiedział. Ten tylko popłaca iako ociec dziecięcia, który się do niego przy zapisaniu, w metrykę przyznał.

Co

Co ieźli się nie stało, na ten czas nie wolno inszym sposobem oyca się dochodzić, chyba w razie wykradzenia, kiedy czas wykradzenia przypada na czas zastąpnienia tak iż za oyca dziecięcia wykradzoney popłacać powinien.

Odstąpienie dóbr.
(Cessio bonorum).

Dłużnik publiczny, któremu dobrodzieystwo odstąpienia dóbr urzędownie przysądzonym zostało, bynamniey przeto od tey długów części oswobodzonym został, na których zaspokoienie, odstąpiony maiątek nie wystarczał, owszem powinni dorobiwszy się znowu nie co maiątku, ten także znowu odstąpić, aż to czego ieszcze nie dostaie, się zapłaci. Kiedy zaś wierzycielowie ofiarowane przez dłużnika odstąpienie dóbr przyimą z dobreywoli, zawiśnie rzecz od umowy między nimi.

Opiekun.

Kiedyby rodzice oboie niedoletnim dziatkom umarli, nie postanowiwszy im opiekuna, opiekuństwo należy dziadusiowi z linii oycowskiey, po nim starkowi matczynemu i. t. d. Gdyby zaś i ci iuż nie żyli więcey, albo gdyby im się nie godziło lub gdyby nie mogli bydź opiekunami, zwoła się straż familii albo radziec familii, dla obrania opiekuna (patrz: radziec familii) radziec familii, musi koniecznie krewnych lub zpowinnowaconych opiekunami obrać, mieszkaiących na tymże mieyscu alboli też w odległości sześciu mil, przy czym atoli na białogłowy względu nie ma, ponieważ te, wyiąwszy matkę, starkę i. t. d. opiekunami bydź nie mogą. Obrany obowiązanym iest przyiąć opiekuństwo, ieźliby nie należał do wyższych urzędników w kraiu, w woysku rzeczą samą służących, albo od rządu do ościennych Państw wysłanych cywil-

nych osób i do urzędników rożnego departamentu, albo gdyby miał na prawie zasadzone wymowienia się przyczyny. Prawem zaś uwolnionymi zostaią ci wszyscy, którzy iuż przeszło sześćdziesiąt i pięć lat maią, albo upartą znaczną słabością zdrowia dotknięci, maiący iuż dwa opiekuństwa, albo pięcioro własnych dziatek, do których się i te liczą które w służbie woyska kraiowego umarły, albo i te które potomków pozostawiły. Ktoby się na takich wymawiał zasadach, musi ie na tych miast opowiedzieć, gdyby snadź w straży familii zasiadał: przeciwnie zaś w czasie trzech dni, na tymże bawiący mieyscu.

Pewne także osoby nie są zdolne do opiekuństwa. A takowe są, iak się to iuż samo przez się rozumie małoletni, wyiąwszy oyca i matkę, u których się na to nie zważa; chorzy na umyśle; białogłowy, iak się powiedziało wyżey,

i wszyscy którzyby z tą sierotą znaczne wiedli prawo.

Prócz tego są do opiekuństwa nie zdolnymi, ludzie z pożycia, zgorszenie daiącego, osławieni, każdy na ciele ciężko karany, albo infamis i kto się w zawiadywaniu opieki ukazał bydź nierzetelnym, albo niezdatnym. Ci owszem złożeni bydź mogą z opiekuństwa, choćby iuż opiekunami byli, a mianowicie przez radziec familii, którego też daley wspólnikami bydź nie mogą.

Opiekuństwo.

Opiekuństwo zależy w pieczy o osobie i w szafunku maiątkiem sieroty. Opiekun więc wykonywa po części prawa rodzicielskie i może, umocowanym do tego będąc, przez radziec familii, rodzicom inaczey dozwoloney, zażyć nawet chłosty. (Patrz: rodzicielskie

prawa). Stosownie do maiątku, iego to iest rzeczą, w dziesięć dni po mianowaniu iego, żądać odpieczętowania, i w przytomności surrogatora opiekunowego, inwentarz spisać. W czasie iednego miesiąca powinien wykonać zprzedanie ruchomych dóbr, więcey daiącemu (przez aukcyią) chyba żeby radziec familii, nieiaką ich część zachować uchwalił. Słowem radziec familii wykonywa dozor i zwierzchnie opiekuństwo, i powinien opiekun w każdym ważnym interesie poszukiwać przyzwolenia u radźców familii. Tenże radziec zaraz z początku ułoży etat, do którego się opiekun względem rocznich wydatków wiązać powinien, i daie przepis (w razie nadziei; iż z dochodów co zbywać będzie) wiele się zebrać powinno, kiedy przez opiekuna ma bydź na prowizyią dane. Gdyby w przyszłości opiekun takową iściznę nie dał na prowizyią, w czasie sześciu mięsięcy, powinnien będzie prowizyią od onego cza-

su nadgradzać. Tę od wszystkiego, coby zbywało, płacić będzie, począwszy od wzmiankowanego terminu, gdyby miał zamieszkać dać summę przez radziec familii oznaczoną, która na prowizyią dana bydź ma. Daley potrzebne iest opiekunowi, umocowanie, ile kroćby na imię sieroty chciał dług zaciągnąć, do dziedzictwa przystąpić albo się go zrzec, darowiznę przyiąć, pożywać o realność lub drugiemu realność przyznać, czynić o działy dziedzictwa, a nawet kiedy nieruchome dobra sieroce chce przedać, albo zastawem obłożyć, albo ugodę iaką ustanowić, w których ostatnich raziech, przystąpić ieszcze powinno potwierdzenie sądownicze. Oznacza także radziec familii, iak częstoby się opiekun, namiestniczemu opiekunowi rachował z maiątku sierocego: co atoli nie częściey bywać powinno, iak rocznie. Naygłownieyszy rachunek oddaie się na ten czas, kiedy sierota zostaie doletnią albo że się z mocy

opiekalney wyswobadza (emancipé) z czegoby się snadź wyrachować nie mógł, z tego musi dawać prowizyię, od złożonego począwszy rachunku. Każde powodztwo sieroty naprzeciw opiekunowi, gaśnie z dziesięcią lat po doletności nastąpioney.

Opiekun nie może nic z maiatku niedoletniego kupić, nie może sobie cessyią dać uczynić, nie może sobie darowiznę iaką u niego wyrobić, w testamencie sobie co dać zapisać, i przed upłynionymi dziesiącią dniami po złożonym rachuuku głownym, żadney z nim zawierać nie może ugody.

Grunta małoletnich nie mogą nigdy samowładnie bydź przedane. Patrz radziec familii.

Osobisty areszt.

Zabroniono, w iakimżekolwiek kontrakcie, osobistemu się poddawać

aresztowi, a wszystkie do tego zmierzaiące umowy, są nieważne. Arendarz atoli gruntów rolnych, czynii tę względem ilości arendowney excepcyią. Sędziemu także w niewielu bardzo przypadkach się godzi, wyrok na areszt osobisty czynić, a pewne osoby wcale są od niego wolne, nap. małoletni, ludzie którym siedemdziesiąty rok się poczyna, podobnież mężatki i Panny tylko dla stellionatu t. i. dla skrycia przedanych obcych rzeczy, na areszt osobisty, skazanymi bydź mogą. Rozumie się to tak, że kto ruchomości przedałe, któremu nie należą, zapisami urzędowymi obciążone nieruchome dobra, udaie bydź wolnymi, albo że zakłady urzędowe za mnieysze wydaie, iak są rzeczą samą.

Tam gdzie prawa handlowne i policyi inaczey uchwaliły, płacić maią ich uchwały.

Pełnomocnictwo.

Kiedy pełnomocnik za swoię pracę, czego się upomnienia ma mieć prawo, trzeba żeby to wyraźnie było obiecano; może wszakoż bonifikacyi za swoie koszta i zaliczania wraz z użytkiem (prowizyią) ode dnia obrachunku, iako też i nadgrodę szkod z powodu podiętey sprawy poniesionych, na wszelki raz żądać, choćby nawet sprawa się nie powiedła po mysli pełnomocuiącego, byle tylko umocowanego w niczym nie można było winować. Lecz sam także za każdą szkodę iest odpowiedny, kiedy z iego winy sprawa się nie wywiodła, a nawet i za swoich zastępców, ieżeliby był nie miał na to zezwolenia, ażeby inszych na swoie mieysce stawił, albo gdyby oczywiście niezdolne obrał osoby, gdyby było więcey umocnionych, na ten czas tylko in solidum (ieden za wszystkich i wszyscy za iednego) odpowiadaią, kiedy się to wyraźnie

warowało. Gdyby było więcey mocuiących nie iest takowa ugoda potrzebna. Za przekroczenie pełnomocnictwa nie iest umocniony w odpowiedzi trzeciemu, z którym się sprawy podiął, kiedyby go o obrębach swego pełnomocnictwa uwiadomił.

Każde upoważenie w prawdzie z śmiercią mocuiącego ustaie, wszystko zaś co pełnomocnik udziała pierwey, niżeliby o iego śmierci co zwiedział, ma ważność. A nawet choćby o niey odebrał wiadomość, powinien iednakowoż sprawę rozpoczętą dokończyć, gdyby zwłoka groziła niebespieczeństwem. Umocowany może wszelkiego czasu pełnomocnictwo wypowiedzieć, zostawa atoli w odpowiedzi, kiedyby mocuiący z tąd szkodował, chyba żeby sam z dalszego sprawy podeymowania się, znaczną miał ponieśdź szkodę. Mocuiący także wszelkiego czasu umocowanie odwołać iest mocen, powinien

wszakoż o tym trzeciego, z którym tę sprawę wiedzie uwiadomić, ieśli się tym myśli złożyć, że pełnomocnictwo odwołał. W przeciwym razie tylko się umocowanego mocuiący trzymać może, kiedy mu z tąd szkoda wyniknie, że się z nim z niewiadomości wda trzeci. Na gruncie samego tylko generalnego umocowania, nie może nikt grunta zbywać, zastawem dać, lub insze rozrządzenia z własnością uczynić, kiedyby wyraźnego w instrumencie pełnomocnictwa nie uczyniono zlecenia na to. Kto do zgody iest umocowanym, nie iest mocen sprawę poddać wyrokowi polubowego sądu.

Piérwszeństwo.

Ustawy stanowią pewnym (pretensyiom) nalężnościom prawo piérwszeństwa, na mocy którego, przed wszystkimi inszymi, maiątku ruchomego i nieruchomego, należącego dłużnikowi, al-

bo z niektórych do maiątku należących poiedyńczych uczątków, zaspokoionym bydź powinny.

Na maiątku ruchomym mieszczą się przed wszystkimi inszymi:

1) Sądowe albo koszt urzędowy.

2) Pogrzebne.

3) Koszt w czasie ostatniey choroby, gdzie lékarz, aptekarz i t. d. wszysey rownych praw używaią, bez wszelkiego piérwszeństwa, któreby ieden snadź mógł mieć przed drugim.

4) Myto czeladzi, za przeszłe i za bieżący rok.

5) Liwrunki na strawę dłużnika i iego familii, a mianowicie kramarzom, piekarzom, rzeźnikom i t. d. za ostatnie sześć miesięcy, tudzież imprezistom pensiów i kupcom hurtownikom, za rok ostatni.

Maiątku nieruchomego z prawem piérwszeństwa mogą się zastępuiący trzymać wierzycielowie.

1) Przedawacz nieruchomości iakiey, względem wartości kupna owey rzeczy.

2) Ten co pieniądze do zakupienia nieruchomości zaliczył, do teyże samey rzeczy, skoro takowa okoliczność wyniknie z urzędowego protokołu dłużnego i z kwitu przedawacza.

3) Współdziedzicy do nieruchomości spadku, z przyczyny wzaiemney ewikcyi.

4) Budowniczy, imprezyści, mularze i inni rzemieślnicy lub robotnicy którzy około budowy albo reparacyi iakiegożkolwiek budynku, lub inszey iakieyzeżkolwiek rzeczy brali robotę, do teyżeż samey rzeczy, z strony zapłaty, musi iednakowoż

wartość ich roboty, przez dwie wizyie, wysadzonych na to urzędownie, na rzeczy się znaiących mężów, uczynione przed rozpoczęciem, a naypoźniey w sześć miesięcy po zakończoney robocie, bydź oznaczona. Kto wypłaciwszy takie osoby prawa ich nabywa, używa tegoż piérwszeństwa. Jeżliby na ruchomościach się mieszczący, swoich pretensyi, z nich zaspokoić nie mogli, wolno im się trzymać dóbr nieruchomych, i maią tu także, przed wymienionymi dopieroż na ostatku pretensyiami, piérwszeństwo.

Piérwszeństwo atoli na niechuromości, mieć chcący, muszą hypotekownie bydź zapisane. Z strony zaległey summy kupney, nic nie potrzeba więcey iak insze zapisanie tytułu dziedzictwa, dla kupnika, ponieważ w kontrakcie wyrażona resztuiąca summa kupna, z urzędu zapisana bydź powinna.

Prócz wymienionych wyżey, wiążą ieszcze ustawy, i z inszymi pretensyiami piérwszeństwo, atoli na niektóre poiedyncze ruchome rzeczy. Mianowicie zaspokoienie z piérwszeństwem należy.

1.) Użytek arendowny i z naymu, i insze z kontraktu się ukazuiące prawa, arenduiącego i naymacza, z rzeczy przez arendarza przez naymacza i wniesionych, tudzież z owoców i żniwa tego roczniego. Gdyby kontrakty nie były urzędownie sporządzane, albo żeby pewney nie miały daty, na ten czas pretensyie podobne tylko za ieden rok popłacaią prócz roku bieżącego.

Gdyby wniesione rzeczy iuż były z prządtnione z oczu, może iednak arenduiący w czasie cztérdziestodniowym, a naymownik w czasie dwóch tygodni, swoiego na nich dokazywać.

2) Pretensyia fantem zabezpieczona,

powinna na sam przod bydź zaspokoiona, z takowego zastawu.

3.) Na utrzymanie rzęczy iakowey uczyniony nakład, z teyże samey rzeczy.

4.) Nie zapłacone za rzecz iaką ruchomą pieniądze, z teyże rzeczy, póki ieszcze zostawa w ręku dłużnika.

Jeśliby na zapłacenie termin wyznaczonym nie został, a rzeczby się ieszcze znaydowała w teyże porze, może przedawacz iey się nazad upomnieć.

Jeżeli wyżey przytoczone prawo arendownika i naymownika, z tym piérwszeństwem przedawacza się zetrze, owemu się piérwszeństwo przysądzi, przed ostatnim, kiedy arendownik i naymownik o tym niewiedzieli, że te rzeczy ieszcze nie zapłacone.

5.) Należność austernika do podróżnego, za złożenie i strawowanie, z

z strony z sobą przywiezionych rzeczy ostatniego.

6.) Myto furmańskie i naiem podwody, z inszymi do tego należącymi wydatkami, na rzeczy wiezione.

7.) Z niewiernego urzędowania wyrastaiąca pretensyia, do zakładu urzędowego (ewikcyi) postanowionego.

Pobłażanie inwentarza.

(Beneficium inventarii.)

Patrz: Dziedzic pobłażany.

Podrywanie i przyrastanie brzegów.

(Alluvio, avulsio.)

Przyrastanie brzegów u rzek, które powoli powstaie i zwolna się przysadza, albo z niepostrzeżonego cofnienia się wody pochodzi, należy zawsze Panu brzegów. Co się atoli nie da przystosować do morza, ani do iezior i stawów.

Gdyby rzeka gdzie przez powodź gwałtowną, iakążkolwiek znaczną urwała płusę, i przysadziła by ią na teyże stronie, na ten czas może ten, który ią utracił, własności swoiey w czasie iednego roku żądać. Niedostrzegłszy się w tey porze, na ten czas iuż zostawić temu ią powinien do którego się przypięła roli, chyba żeby Pan tey roli ieszcze iey nie posiadał, w iakowym razie, prawo piérwszego iest także poźniey ważne.

P o k ł a d.

(Depozyt).

Kto drugiemu rzecz iaką czyli summę pieniężną da do schowania, która więcey wynosi iak 150 Franków (patrz, świadek) ten się powinien przez ugodę na pismie doyźrzeć, ponieważ inaczey wszystko co się tycze rzeczy samey, iey pokładu i oddania, pokładnikowi przed

sądem wierzyć będą. Co iednak mieysca nie ma na ten czas, kiedy w nawalney potrzebie, np. pod czas pożaru złupienia i t. d. zniewolonym kto zostaie, dać do schowania owszem można w takowym razie wieśdź dowod przez świadków. Pokładnik stoi za rzecz, kiedy z iego winy szkodę poniesie, albo by zginęła, a to surowiey się ieszcze bierze u tych którym od pokładu płacić należy; sami się do tego ofiarowali; albo którym iedynie na korzyść, rzecz w pokład daną została. Pokładnik powinien składnikowi rzecz oddać, nie pytaiący się czyliby iey był właścicielem, lub nie; musi atoli, gdyby zwiedział o tym, że rzecz ta iest kradziona, właścicielowi dać znać o tém, i porę mu naznaczyć, w któreyby swego prawa do niey dowiodł. A kiedyby pokład na czas naznaczony był umowionym, iednak się niegodzi pokładnikowi, niewydawać pokładu skła-

dnikowi, choćby go przed onym się dopominał czasem.

Podstępny pokładnik traci fawor ustąpienia dóbr. (beneficium cessionis bonorum).

P o s a g.

Przez posag rozumie się to, co żona mężowi w dom wniesie, na ponoszenie ciężarów małżeństwa. To co żona, według tenoru kontraktu, przynosi, albo co iey przed inszymi dano, uważa się iak posag, chyba żeby rzecz inaczey umowiono. W czasie małżeństwa ani posag może bydź stanowiony ani pomnożony, wszystek raczey maiątek mężatki uważa się iak przywianek, kiedy wzmianki o nim nie ma w kontrakcie. (Patrz przywianek, parafernalne dobra) Wszystkie dotalia, t. i. do posagu należące summy, przynoszą ode dnia zamęścia prowizyię, choćby ugoda stanęła, ażeby ią poźniey płacić. Kiedy summy takowe w termin naznaczony wypłacane nie zostaną, musi mąż o nie nawet prawnie czynić, ażeby ich dobydź, gdyżby inaczey, żyiąc iuż dziesięt lat w małżeństwie od czasu naznaczoney płacy, nie został przypuszczonym. mąż sam ieden ma szafunek dóbr posażnych, i nie potrzeba mu zakładu urzędowego (ewikcyi), chyba żeby tak w kontrakcie zrękowinnym ugodzono. Do posagu należących nieruchomości, nie wolno, ani mężowi, ani żonie, ani obydwom społem zbywać, ani też zastawem urzędowym (hypoteką) obciążać, ieźliby kontraktem zrękowinnym tego nie warowali sobie, chyba że żona z pozwoleniem mężowskim dobra posażne, na wyprawę dzieci zechce obrocić. Gdyby snadź te dzieci należały żonie, z pierwszego łoża, a mążby na to więc nie pozwalał, może się w prawdzie urzędownie dać upoważnić, musi atoli zawsze mężowi zostawać uży-

tek. Daley za pozwoleniem sądowym, mogą dobra posażne bydź zbyte, ażeby męża lub żonę z więzienia ratować; ażeby sobie tudzież rodzicom i świekrostwu powinną dostarczać strawę; ażeby przed kontraktem zrękowinnym, z prawną formalnością zaciągnione długi żony lub tych którzy posag wyznaczyli, zapłacić; ażeby potrzebne do utrzymania posażnych nieruchomości podeymować reparacyie (łataniny) albo gdyby żona z strony posażney nieruchomości zostawała w razie spoldziedzictwa niedzielonego ni rozdzielnego. Może także z pozwoleniem sądownym należąca do posagu ruchomość za inszą, którąby przynaymniey o cztéry piąte części owey się rownała, zamienić. Ta ostatnie zaymuie na ten czas mieysce owey piérwszey. Superata, tak iak wszelkie superaty z kupna w przedchodzących wymienianych trafunkach, należą zatym do posagu w gotowiźnie.

W ogole mąż się uważa z strony posażnych dóbr iako dzierzawca, i powinien ie, po przerwanym węźle małżeństwa wrocić. Gdyby posag zależał w iściznach, można się u niego dopiero w rok po przerwanym małżeństwie wypłacenia ich upomnieć. Na wszelki inszy raz, musi wrocenie zaraz po dokończonym małżeństwie na tych miast nastąpić. Gdyby ruchomości posażne wprzod były oszacowanymi, nie namieniaiąc, że takowe otaxowanie prawu własności żeninęy ni w czym nie uwłacza, na ten czas takowe ruchomości należą mężowi, który w miast onych wartość z takey wypadłą zapłacić powinien. Przeciwnie zaś mąż tylko obowiazanym iest rzecz w tym stanie oddać, w którym teraz własnie zostaią, kiedy ich spodlenie albo też zupełna strata, przez same używanie, bez iego zawinienia, nastąpiło. Kiedy mąż umrze, ma żona na obraniu, czyliby tylko sobie w czasie roku żałobnego, prowizyią

z posagu, albo czy sobie strawowanie z użytków spadkowych zechce wymowić. Prócz tego ma także wolne pomieszkanie i żałobę kosztem spadku.

Prawa rodzicielskie.

Dzieciom nie wolno opuścić dom rodzicielski, bez pozwolenia, oprócz po upłynionych ośiemnastu leciech, ażeby dobrowolnie do woyska się dać zaciągnąć.

Gdyby ociec ważne miał przyczyny, nie przestawać na postępkach swoich dzieci, następuiących wolno mu zażyć sposobów: może swoie dziecię, ieźli ieszcze nie ma szestnastu lat, na ieden miesiąc albo i na krotszy czas kazać do więzienia wsadzić, którey iego woli, wszelkiego czasu, trzeba ze dosyć uczynić. Od szestnastego roku aż do doletniości albo emancypacyi, może tylko więzienia żądać dla dziecięcia, na

naywyższe na sześć miesięcy. Można mu to atoli według okoliczności, odmowić albo czas więzienia skrocić. Co wszystko także u nieprawych a za prawe uznanych dzieci ma mieysce. Jeźliby dziecię własny miało maiątek, i żywiłoby się osobnym handlem, rzemiosłem i t. d. albo gdyby ociec do powtornego przystąpił małżeństwa, na ten czas tylko drugiego zażyć mu wolno sposobu, choćby też dziecię ieszcze nie miało szestnastu lat. Tegoż sposobu zażyć także wolno matce wdowie, a w prawdzie z zasięgnieniem dwóch naybliższych krewnych z strony oycowskiey.

Rodzice maią aż do osiemnastego roku, albo aż do emancypacyi użytek maiątku swych dzieci, co się atoli nie rozumie o skazanym małżonku rozwiedzionym, ani o maiątku, którego dzieci własnym przemysłem się dorobiły, albo który, od kogo drugiego, z tym

wyraźnym otrzymały warunkiem, ażeby rodzice od użytku wyłączonymi zostały.

Pod czas małoletniości dziécięcey, oyciec ich iest przyzwoitym opiekunem, i musi się z maiątku, z którego mu użytek nie należy, rachować. Takowe opiekuństwo, spada na matkę, po śmierci oycowskiey, którey iednakowoż oyciec w testamencie, albo przez urzędowe oświadczenie, przydać może do boku straż lub radziec, bez których-by dozwolenia nic czynić nie mogła. Gdyby żona przy śmierci oycowskiey zostawała w cięży, kurator płodowi w żywocie matki wyznaczony, zostaie surrogatorem opiekuńskim, skoro się dziecię narodzi. Chciała-li-by matka do powtornego przystąpić zamęścia, nie wolno iey bez dozwolenia radźca familii otrzymać opiekuństwo. Co omieszkawszy traci opiekuństwo, a nowy iey małżonek z nią wespół iest in solidum

odpowiedny. Gdyby przez radziec familii opiekanie się dziećmi, iey zostawione było na ten czas iey małżonek musi bydź iey wspoł opiekunem.

Oboie, oyciec i matka, które-by z nich poźniey umarło, maią prawo, testamentem albo przez oświadczenie urzędowe dzieciom w miast rodziców opiekuna dać zapisanego. Patrz: radziec familii, opiekun.

Prawo zastępne.

Patrz: Działy dziedzictwa.

Preskrypcyia, zastarzałość.

Zastarzałości poprzedniczo zrzec się nie można, ale wtedy kiedy zupełnie nastąpi.

Kto przez zastarzałość życzy czego nabydź, powinien w nieprzerwanym

spokoynym, publicznym, niewątpliwym posiadaniu iako właściciel, zostawać. Kto nie swoim własnym, ale raczey inszego imieniem, iako arendarz, (depozytariusz) pokładnik, nie może rzeczy, zastarzałością nabywać. Za pozwanie, nawet przed sąd nieprzyzwoity, chyba żeby powod powodztwa snadź cofnął, albo żeby było powodztwo odrzucone, przerywa zastarzałość. Toż samo staie się, kiedy ten, który zastarzałość rozpoczął, prawo tego zeznał, na którym zastarzałość otrzymać zamyśla. Kiedy współ-dłużnik in solidum obowiązany, do zapłacenia był pociągany, na ten czas zastarzałość względem drugich także się przerywa.

W pewnych okolicznościach odkłada się tylko zastarzałość, a nie przerywa się właściwie, tak iż po uprzątnioney przeszkodzie, daley posuniętą bydź może. Tak się posunie tylko zastarzałość naprzeciw niedoletniemu i słabemu

na umyśle i między małżonkami zastarzałość długu pod warunkiem należnego, nie prędzey się rachować może, aż kiedy taki warunek nastanie: daley gdzie termin placy iest oznaczony, nie prędzey, iak po terminie. Naprzeciw dziedzicowi pobłażanemu, nie masz żadney zastarzałości względem prawa iego na spadek. Czas do zastarzałości iest rozmaity.

Wszystkie zażalenia, tak realne iak osobiste, zastarzyłymi się staią w trzydzieści lat, niedbaiąc czy to na tytuł, czy na nabycie bona fide.

Kto przeciwie (bona fide) i sprawiedliwym tytułem rzeczy nieruchomey nabędzie, nabywa iey zastarzałością, w czasie dziesięciu lat, kiedy się właściciel w tymże, trybunału appellacyinego, bawi dystrykcie przeciwnie zaś w lat dwadzieścia. Jeżeliby prawy właściciel, wnet w tym wnet w inszym bawił dy-

strykcie, bierze się za prawidło lat dziesięć, a każdy rok nieobecności, podwoynie się rachuie. Poczciwe nabycie z razu tylko potrzebne; tytuł zaś sprawiedliwy iest niepofolgowany. Przez tytuł sprawiedliwy (prawo) rozumie się sprawiedliwa zasada, na którey kto własności nabywać może, np. kupno, darowizna i t. d. Np. Gdybym grunt iaki kupił, przestrzegaiąc, przez prawo przepisaney, formalności, i zostałem onego posiadaczem, nie wiedziawszy, że przedawacz nie iest właścicielem, ale tylko fantu posiadaczem. Jeżelibym zatym takowy grunt spokoynie posiadał przez lat piętnaście, tedym nieodzownie przeciw prawemu właścicielowi go nabył, kiedy się ów tym czasem, 5 lat w dystrykcie tegoż samego a 10 lat w dystrykcie inszego bawił trybunału appellacyinego.

Insze rodzaie zastarzałości znayduią się na mieyscu przyzwoitym, atoli oprócz

nich następuiące ieszcze pamiętać sobie należy.

Powodztwo nauczycielów umieiętności i nauk wyzwolonych, miesięcznie lekcyie daiących; daley powodztwo myto biorących i naiemników, zastarzałym zostaie, z czasem 6ciu miesięcy.

Powodztwo lékarzów, cyrulików i aptekarzów, stosownie do léków i lékarstw; kupców względem towarów, które przedadzą nie kupczącym; powodztwo, które imprezyści pensyiów, względem pensyi swoich wychowańców, maistrowie i uczyciele względem, swey należności, i służącą rocznie się naymuiący, względem myta maią w iednym roku zastarzałymi zostaią.

We wszystkich tych przypadkach nastaie zastarzałość, choćby nauczanie, choćby liwrunek i t. d., szedł swym torem daley, chyba żeby wierzyciel,

z dłużnikiem się porachwał, albo że sobie każe kartę dać ręczną, na należność. Może iednakowoż w takowym razie wierzyciel dłużnikowi przysięgę spuścić: czyli należność zapłacaną została.

Wszystko inaczey przyzwoicie rocznie albo i w krotszym się płacić zwykło czasie, zastarzeie się w pięć lat.

Protestacyia.

Protestacyie przeciw zawarciu małżeństwa, mogą nie tylko pochodzić od osób, które z iednym z zaręczonych, były w stosunku podobnym, ale też i oyce, matki, dziada zaręczonych, choćby ostatni iuż miał dwadzieścia i pięć lat przeszło. Rodzeństwo, rodziców rodzeństwo i ich dzieci tylko na ten czas z protestacyią przyimowan ibywaią, kiedy zezwolenie radźca familii iest nieuchronne, a nie nastąpiło, albo kiedy się

się protestacyia zasadzała na słabości umysłu iednego z zaręczonych. W ostatnim razie zaś musi protestuiący uroczyście o interdykcyią czynić. (Patrz słabi na umyśle) Kiedy protestacyia, iako niegruntowna przyiętą nie będzie, może zaręczony, z protestuiącym, ieźliby nie należał do rodziców i przodków, o bonifikazyią czynić.

Przedaże na powrot wykupne.

Przedawacz nigdy sobie dłużey iak na pięć lat warować może prawa wykupney przedaży. Choćby na dalszy czas takowe prawo z umowy posuniętym zostało, iednakowoż się zawsze na czas ustawą przepisany, cofnąć musi. (Patrz wyderek.)

Przeszkody małżeństwa.

Małżeństwa między rodzicami albo oyczymem, macochą i dziećmi ich;

między dziadusiem, starką i wnuczętami ich; między rodzeństwem; między z powinnowaconymi osobami w piérwszym pokoleniu, tudzież między stryiem i synowicą, wuiem i siestrzenicą; między ciotką i synowcem lub siestrzeńcem są zabronione, może atoli w ostatnich trafach dana bydź dyspensa.

Męszczyznom przed dokończonym osiemnastym a białeygłowie przed piętnastym rokiem małżeństwo się nie dozwala, chyba za wyraźną dyspensą. Pokiby piérwsi ieszcze nie doszli dwudziestego piątego roku, a ostatnie dwudziestego piérwszego roku nie doydą, obeyśdź się nie mogą bez pozwolenia rodzicielskiego, a przynaymniey oycowskiego. Gdyby oboie rodzicy iuż pomarli, dziaduś i babka na ich następuią mieysce: a kiedy dziaduś i babka oboiey linii się zgodzić nie mogą, popłaca takowa nie zgoda za dozwolenie. Nie było-li-by nikogo z linii wstępney, zawiśnie rzecz od radźca familii.

Przysposobienie za dziecię.

Osoby doletnie tylko, mogą bydź za dozwoleniem urzędowym prysposobionymi, czyli adoptowanymi.

Przysposobiciel (adoptuiący) musi iuż mieć lat przeszło pięćdziesiąt, a przynamniey piętnastą lat starszym bydź od przysposobionego: musiał, pod czas niedoletności tego ostatniego, przez lat sześć przynaymniey, nieprzerywaną o nim mieć pieczą i sam żadnych prawych dzieci, ani też inszego nie mieć potomstwa. Co się iednakowoż dotycze wieku, wyimuią się takowe razy: Gdyby mianowicie przysposobione dziecię, życie przysposobiciela było ratowało w boiu, z ognia lub z wody: w iakowym razie tylko ostatni niepowinien bydź małoletnim i starszym bydź od piérwszego. Kto w małżeństwie żyie, powinien na to otrzymać przyzwolenie małżonka (małżonki). Patrz uczynne

opiekuństwo. Tak iak z drugiey strony potrzebnym iest przyzwolenie rodziców przysposobionego, kiedy mu ieszcze nie minęło lat dwadzieścia i pięć.

Oprócz swego własnego mianuie się przysposobione dziecię przezwiskiem także przysposobiaiących rodziców i nabywa wszelkich swobod i wszystkich obowiązków prawdziwego i prawego dziecięcia, pod tym iednak warunkiem, ażeby tylko po rodzicach przysposobiaiących, a nie po ich oraz krewnych dziedziczyło.

Rodzice przysposobiaiący po dziecięciu przysposobionym a bezdzietnie zeszłym, dziedziczą wszystko co od nich pochodzi a znaydowałoby się ieszcze przy nim: prawdziwi zaś rodzice, resztę dziedziczą. Ostatni dziedziczą wszystko, gdyby rodzice przysposobiaiący iuż byli umarli, i nie zostawiliby dziedziców w linii zstępuiącey. Rodzice

przysposobiaiący dziedziczą także po potomstwie zmarłych swoich przysposobionych dziatek, to co ostatnim dali, wszakoż prawo takowe wiąże się do ich tylko własnych osób i nie dotyka się dziedziczących po nich.

Przystąpienie do dziedzictwa.

Kto do dziedzictwa bez ochrony (salwy) przystąpi, przyimuie oraz wszystkie z nim się wiążące ciężary, i musi długi nieboszczyka płacić, choćby wynosiły więcey, iak to co odbiera.

Choćby też kto wyraźnie nie oświadczył że chce bydź dziedzicem, iednakowoż się to, za przystąpienie cichaczem, uważa, kiedy sprawę iaką podeymie, którey się tylko rzeczywisty dziedzic podiąć może. Takowe wyraźne czy też cichaczem obięte dziedzictwo, może doletni dziedzic tylko na ten czas odwołać, kiedy do tego pod-

stępnie był zwiedziony, albo kiedyby przeszło połowa spadku, przez rozrządzenia testamentem uczynione upadła, o którym, w czasie przystąpienia, nie zwiedział. Patrz zrzecenie się dziedzictwa — dziedzic (ex beneficio inventarii) pobłażany.

Przywianek, parafernalne dobra.

Wszystek mężatki maiątek, krom posagu nazywa się dobrami parafernalnymi, tymi sama zawiaduie, tych sama używa żona, wszakoż nie może bez upoważnienia mężowskiego, a gdyby ie odmowił, urzędowego, dobra parafernalne zbywać ani dla nich przed sądem stanąć. Gdyby małżonek maiątku paraferalnego, bez przecznie z strony małżonki, miał użytek, nie potrzeba mu, gdyby dla tego, prawo iakie, do niego zakładano, albo po ztarganym węźle małżeńskim (dissolution du mariage) tylko zbywaiące ieszcze onych

owoce powrocić; inaczey obowiązanym iest bonifikować wszystkie zbywaiące i iuż strawione owoce i użytki. Gdyby mężatka żadnego zgoła nie miała posagu, ale tylko raczey paraferalne dobra (wyprawę, przywianek), na ten czas powinna się z nich przykładać, do ponoszenia ciężarów małżeńskich. To wynosi trzecią część dochodów, kiedy nie stanęła insza umowa.

Radziec familii.

Radziec familii, którego rady w rożnych okolicznościach osieroconych małoletnich zasięgnąć potrzeba, składa się z sześciu osób, które małoletniego są nayblizszymi krewnymi albo zpowinnowaconymi, gdy kto o to czyni, któremu na tym zależy, albo że ie sędzia pokoiu z urzędu swego zwoła. Przy wyborze maią krewni mieysce przed zpowinnowaconymi, a między należącymi rownegoż stopnia prym należy

starszym. W niedostatku krewnych i powinnych, także się biorą osoby, które z rodzicami w ścisłym przyiaźni żyły związku, do radźca familii. Gdyby byli doletni bracia, lub małżonkowie siostr niedoletniego na tymże mieyscu lub w bliskości, na ten czas się wszyscy do radźca familii zbiorą, choćby ich więcey było iak sześciu. Było-by ich mniey iak sześciu, na ten czas poczet sześciu tylko się dopełni z pokrewnych. Kiedy się ta straż familii ma z sobą znieśdź, trzy przynaymniey ćwierci pocztu wspolników obecnymi bydź muszą. Sędzia pokoiu iest posiedzenia naczelnikiem, i przy głosowaniu, ma głos roziemczy (votum decisivum).

Renta.

Kiedy komu kto kapitał pożyczy, nigdy go znowu nazad żądać nie chcąc, nazywa się warowana z niego prowizyia rentą. Wszakoż wolno dłużnikowi rentę taką wykupić, wypłaceniem iścizny.

Wolno atoli w kontrakcie wyrazić, że wierzyciel, tylko za nieiakim iścizny wypowiedzeniem, albo po upłynionym wyraźnym czasie, który dziesięć lat przechodzić nie powinien, wykupić taką rentę będzie mocen. Jeżeliby zamiast kapitału (iścizny) grunt iaki, lub iego przedażna cena dane były, na ten czas wykupienie w kontrakcie do lat trzydziestu posunąć wolno. Dłużnik może zniewolonym zostać aby rentą wykupioną została, kiedyby przez dwa lata prowizyia została zaległą, albo żeby wierzycielowi, kontrakt niedołężną warował ewikcyią. W razie bankrutu i zupełney zguby maiątku dłużnikowego, można także powrocenia iścizny żądać. Po upłynionym dwudziestym i osmym roku, może właściciel renty, zabiegaiąc preskrypcyi, na dłużniku wymagać odnowienia tytułu.

Robota.

U wszystkich rzemieślników i artystów zależy na tym, czy im się tylko płaci robota, albo czy też przystawili potrzeby. Kto oraz potrzeby daie, ponosi szkodę, gdyby rzecz zniszczała przed tym niż ią przystawiona: chyba żeby ią obstaluiący, się był zpoźnił przyiąć. Kiedy-by więc krawiec zrobił szatę, przystawiwszy także sukno, ponosi sam szkodę, gdyby ią przed odebraniem ukradziono. Kto się tylko roboty podiął, nie przyimuie rzeczy na swóy rachunek, kiedyby z iego winy zniszczała, gdyby to nie z iego winy wyniknęło, a obstaluiący nie byłby się zpoźnił z odbieraniem roboty, traci robotnik swoią robotę, chyba żeby wyniknęła szkoda z winy materiałów.

Obstaluiący powinien dziedzicom robotnika, gdyby przed dokończeniem roboty umarł, to zapłacić co wygoto-

wał, i potrzeby także przygotowane, iak dalece mu się przygodzą. (Patrz: Impreza.)

Rozłączenie dóbr.

(Separacyia dóbr.)

Rozłączenie dóbr ma na ten czas mieysce, kiedy posagowi małżonki grozi niebezbieczeństwo iakie, albo kiedy maiątek mężów, tak zbałamucony zostanie, że w spolności dóbr żyiąca żona obawę mieć musi, w swoich prawach mieć iaki uszczerbek. Dobrowolne dóbr rozłączone nie iest dozwolone, owszem powinna mężatka prawnie iey poszukiwać, czemu wierzycielowie mężowscy zaprzeczyć mogą. Gdyby zaś rozłączenie dóbr przez wyrok sądowny warownym zostało, tak iż rzeczą samą, takowe rozłączenie nastąpiło, na ten czas żona ma sama szafunek swego rozłączonego maiątku, nie może iednak bez

woli mężowskiey albo bez sądownego upoważniena nieruchomości zbywać. Gdyby żona tylko sądownie do zbycia nieruchomości iakiey upoważnioną została, mąż na ten czas nie iest odpowiedny, kiedy wartość tey nieruchomości nie na rzecz żony obroconą została, chyba żeby był wchodził w kontrakt; żoby pieniądze był przyiął, albo że na iego rzecz obrocone były. Żona z strony dóbr rozłączona, musi atoli się przykładać do kosztu pożywienia i do wychowania dzieci, nietylko w pewnym stosunku ale i całkowicie, kiedy mąż zgoła, iuż nic więcey nie ma.

Przez rozłączenie dóbr zniesiona spolność, może znowu z obustroney woli, w obecności pisarzów urzędowych akt uczyniony, bydź odnowioną. Co gdy się stało, wszystko znów do dawnego powraca stanu, w którym zostawało przed zniesioną spolnością. Odnawia się bowiem pod tymiż znowu samymi warunkami, które przed tym umowione były, a wszelka przeciwna ugoda nie iest dozwoloną.

Rozwod.

Prawne do rozwodu przyczyny są:

1) Cudzołoztwo.

Żona atoli tylko na ten czas o cudzołoztwo, z strony mężowey popełnione czynić może, kiedyby nałożnicę w spolnym chował pomieszkaniu. Strona winna żadną miarą z tą osobą ślubu brać nie może, z którą się cudzołoztwa dopuściła. Żona przekonana o cudzołoztwie, na trzy miesiące prócz tego ieszcze, a nawet na dwa lata, zamyka się do domu dobrego namysłu.

2) Surowe i srożące się postępowanie sobie albo nieznośne łżenie z iedney strony.

Małżonkowie, z których iedna strona z tey przyczyny o rozwod pozywa, tym czasownie zostaną na rok ieden rozłączeni. Dopiero nie poiednawszy się w tym przeciągu czasu, rozwod ma nastąpić, kiedy przyczyny przywiedzione, są z prawdą zgodne i dosyć ważne.

3) Skazanie iednego z małżonków, na kaźn z którą się łączy infamia.

4) Wzaiemne zezwolenie małżonków.

Rozwod atoli z takowey przyczyny, trudnią następuiące okoliczności. Rozwod dozwolony bydź nie ma, kiedyby mąż ieszcze nie był zpełnił 25. a żona 21 albo iuż przeszło 45 lat. Daley, kiedyby oboie ieszcze z sobą nie byli żyli dwa albo iuż dwadzieścia lat. Jeżeli z tego względu żadnego wstrętu nie ma, na ten czas nietylko się małżonkowie przody zgodzić muszą o wychowanie dziatek, o mieysce swego pobytu i

o strawowanie żony, aż do nastąpionego rozwodu; ale też obowiązani są przystawić wiarogodne pozwolenie, na rozwod, z strony rodziców albo dziada lub starki, cztéry razy po sobie co raz nowe, w cztérech tak rozłożonych terminach, aż rok upłynie. Zaczym rozwod nastąpić może. W takowym razie dzieciom połowa maiątku oboyga rodziców, z tey przyczyny rozwiedzionych się przysądzi, którym się iednak zostawi użytek, aż do wieku doletniego dziatek. Małżonkowie z tey przyczyny rozwiedzeni, ślubu na nowo brać nie mogą z inszym małżonkiem przed upłynionym trzecim rokiem.

Raz rozwiedzeni, nigdy więcey ślubu z sobą na nowo brać nie mogą. Żona dopiero w dziesięć miesięcy zpełna po rozwodzie, do nowego przystąpić może ślubu. Strona winna traci wszystkie oneyże przez ugodę zrękowinną zapewnione korzyści, a przeciwnie po-

wodowi wyznaczone dotrzymać musi użytki wszystkie, a gdyby sędzia takowe niewystarczaiącymi bydź osądził, wyznaczy nawet strawowanie, które wszakoż trzech części iego dochodów przechodzić nie ma. Przyzwoicie zostaią także powodowi i stronie niewinney, spolne ich dzieci. Patrz: Separacyia.

Ruchome i nieruchome dobra.

Przez ruchomości, nie same się tylko rozumieią grunta, ale raczey w ogole wszystko, co według swoiey natury, według swego wyznaczenia albo przez związek z rzeczą z przyrodzenia nieruchomą, staie się czymsiś nieruchomym. Takim sposobem zachuie się za nieruchomość, inwentarz bydła, rol i gospodarskich porządków (sprzętów, statków) w maiętności iakowey; podobnież urodzaie polne i z ogrodów lub sadów,

póki ieszcze z ziemi albo z drzew nie są zprzątnione.

Nieruchomymi nazywaią się daley, wszystkie z przyrodzenia ruchome rzeczy, skoro na to były wyznaczone, ażeby na zawsze przy pewnym gruncie zostawały i tam przytwierdzonymi były; np. wmurowane kotły, posągi które się w maclochach (frambugach), dla nich umyślnie przygotowanych stawiaią i. t. d. Prawo na rzeczy nieruchome, dzierzawa (usus fructus), służbistość, powodztwa o odzyskanie nieruchomości.

Wszystkie insze prawa i powodztwa są przyzwoicie ruchome, nawet renty, które na nieruchomości są umieszczone, a są wykupne.

R y b y.

Ryby które do obcego przeydą stawu, nie może właściciel od właściciela

stawu na powrot żądać, gdyby ten mianowicie nie był tego podstępnie sam sprawił.

Sąsiad.

Patrz: Drzewo, mur, spław granica, służbistość.

Separacyia czyli rozwod dożywotni.

O rozwod dożywotni czynić z tychże samych można przyczyn, z iakichby zupełnego pragnąć można rozwodu; wyiąwszy tylko, że na gruncie wzaiemnego zezwolenia mieysca nie ma rozwod dożywotni. Gdyby żona w takowym razie, dla cudzołoztwa skazaną została, do klauzury, więzienia lub cuchthauzu; może temu mąż zagrodzić, znowu ią przyiąwszy. Do rozwodu dożywotniego wiąże się zawsze rozpoznanie dóbr małżeńskich nazwane rozłączeniem dóbr. Skoroby rozwod dożywotni potrwał trzy lata; może strona obżałowana czynić o rozwod zupełny, który też nastąpić powinien, ieźliby powod na zniesienie rozwodu dożywotniego, nie zezwalał. (Patrz: Rozwod).

Skarb.

Skarb znaleziony należy temu, który go na własnym swoim znalazł gruncie. Jeżeliby go kto na cudzym gruncie był znalazł, należeć powinien przez połowę naleźnikowi, a przez połowę właścicielowi gruntu.

Słabi na umyśle.

Osobom słabym na umyśle, zapamiętałym i szaleiącym, wyznaczaią się opiekuni. Małżonkowie i krewni maią prawo domagania się tego, a w razie szaleństwa, urzędnicy dobra publicznego strzegący, którzy w każdym razie tego doglądać mogą, kiedy taka osoba

nie ma małżonka ni krewnego. Kiedy się prawnie osądzi, żeby słabemu na umyśle, wariatowi albo szaleiącemu opiekuństwo się wyznaczyło, co ustawy interdykcyią zowią, mianowany bywa opiekun i wiceopiekun. Choćby się to też ieszcze było nie stało, a sąd obżałowanemu wyznaczy tym czasową do boku przydaną kommissyią tylko, przecię odtąd wszystkie takiey osoby działania są nieważne, któreby sama iedna wykonała. Podobnież wszystkie iey sprawy mogą bydź za nieważne uznane, ieżeliby przyczyna interdykcyi, iuż na ten czas powszechnie była rozsławioną. Jeżeliby kto umarł, póki ieszce sąd na interdykcyią wyroku nie uczynił, działań iey nadwerężyć nie można, chyba żeby z samych takowych czynów wariata było poznać. W razie interdykcyi, mąż ma prawo opiekuństwa na żonę. Żona także może bydź opiekunem, własnego męża za pewnymi warunkami, przez familią uradzonymi. Żaden poboczny

krewny albo człowiek obcy przymuszonym bydź nie może, dłużey iak dziesięć lat się opiekać człowiekiem na umyśle słabym. Opiekuni muszą — oprócz obowiązków do opiekuństwa nad niedoletnim się wiążących — z osobna mieć pieczą o uleczeniu swoich opiekalnych. Skoroby kto zupełnie znowu do zdrowia był przywrocony, zostanie interdykt, po poprzedniczym sądowym rozpoznaniu i wyroku, znowu uchylonym.

Służący.

Patrz: Piérwszeństwo, preskrypcyia.

Służbistość.

Przez służbistość (servitude) rozumieią się pewne prawa gruntu iednego, dokazywania sobie nad gruntem drugim, a które posiadaczowi wygodę iaką lub zysk i korzyść sprawuią; np.

wolne przeyście, przeiazd, prawo chodzenia po wodę na drugi grunt, deszcz z dachu nań kapiący i t. d. Choćby takowe prawa wyraźnie nie były wymowione, nie mogą przecię więcey bydź sprzeczne, ieżliby stosownie do prawideł preskrypcyi przez trzydzieści lat komu służyły, wyiąwszy tylko, gdyby tey były natury, że pozwierzchnie nie wpadaią w oczy; np. prawo bronienia budowy sąsiadowi na którey części gruntu mu należącego; daley, gdyby tey były natury, iżby bez rąk ludzkich wykonać się nie dały; np. dozwolone czerpanie wody na gruncie sąsiedzkim, w których raziech, prawa, przez preskrypacyią, nigdy nabywać nie można. Kiedyby do zażywania iakowey służbistości, potrzebne były pewne porządki i przygotowania, np. wrota drzwi, rurmusy, na ten czas powinny te bydź wystawiane i utrzymywane tego kosztem, który iest Panem gruntu, któremu takie prawo służy, t. i. który z tego ma ko-

rzyść. Jednakowoż tu też rzecz od umowy zawiśnie. Przez trzydziestoletnie niezażywanie, służbistość pełznie, a zniesiona bydź może, kiedy obadwa grunta pod iednymże się ziednoczą Panem, a na podzielonych potym, się nie odnowi.

Śmierć obywatelska.

Kto-by w skazanym został na śmierć, lub inną karę iakową, z którą ustawy kryminalne, uchylenie wszystkich swobod obywatelskich łączą, nazywa się obywatelsko (cywilnie) umarłym, i uważa się we wszystkich działaniach pożycia obywatelskiego, iak gdyby rzeczą samą był umarł. Żadnych więc czynić nie może ugod, żadney nabywać nie może własności, żadnego czynić nie może testamentu, iest w ogole do wszystkich urzędowych i nieurzędowych działań nieudolnym, i maiątek iego, spada na iego dziedziców. Był-liby zaś

w szczegolności, o **niestanie**, wzdanym (in contumaciam) a zatym nie mogłszy za oczne sprawy swoiey bronić; na ten czas mieć ieszcze będzie frysztpięcioletni, a w przeciągu takowego czasu, nie iest mu używanie swobod obywatelskich dozwolone; maiątek iego iest pod administracyią wzięty, po którym dopiero upłynionym czasie następuie śmierć ziemiańska. Stawił-liby się zaś w tym czasie i skazano-by za nim, tak iżby od tey kary uwolnionym został, na ten czas znowu nabywa zupełnego swobod swoich używania. Jeżeliby atoli kaźń zostawała nieodmienną; na ten czas śmierć ziemiańska, dopiero z czasem nowego wyroku, rachować się poczyna. Gdyby w tym czasie umarł, w cale śmierć ziemiańska nie nastąpi. Gdyby zaś w takowym stanie śmierci ziemiańskiey miał umrzeć, dorobiwszy się na nowo maiątku iakowego, na ten czas takowy maiątek idzie na skarb, chyba żeby przez osobliwszą

względność, na rzecz krewnych iego inaczey warowano.

S p a d e k.

Naybliższymi dziedzicami po zmarłym, są iego własne dzieci, w czym iednak prawo zastępne w całym swoim popłaca obrębie: tak iż na ten czas, kiedyby dzieci, przed spadkarzem były umarły, wnuczęta, a daley prawnuczęta i t. d. ich mieysce zastępuią, i pokoleniami się w dziedzictwo dzielą.

Jeżeliby nieboszczyk żadnych w cale krewnych w linii zstępuiącey, ni też rodzeństwa, ni potomstwa z niego, nie pozostawił, spada dziedzictwo przez połowę na przodków (rodziców, dziada i babkę) po oycu, a przez drugą połowę na przodków po matce, w czym żadnego wcale mieysca nie ma prawo zastępne. Zyłaby, np. czyia matka i żylliby dziad i babka po oycu, ostatni

iedną połowę biorą, matka drugą: dziaduś zaś i starka po matce, nie dziedziczą nic, choćby ieszcze żyli.

Jeżeliby rodzice nieboszczyka ieszcze żyli, i pozostawałoby oraz po nim ieszcze rodzeństwo, albo tego potomkowie; na ten czas iedną połowę rodzice dziedziczą, która się między nich w rowne dzieli części: druga połowica, spada na rodzeństwo i ich potomstwo. Jeżeliby zaś iedno z rodziców, iuż było z świata zeszło, część iego należy rodzeństwu, tak iż w takowym razie, trzy ćwierci z całego dziedzictwa odbieraią. Jeżeliby rodzeństwo z iednego było łoża, dziedzictwo idzie w rowne działy, przy czym znowu prawo zastępne popłaca, gdyby tylko ieszcze rodzeństwa iednego lub drugiego potomkowie pozostawali. Lecz gdyby rodzeństwo nie z iednego było łoża; na ten czas dzieli się dziedzictwo między linią oycową i matczyną. Rodzeństwo zatym rodzone

t. i. iednegoż oyca i iedneyże matki, po obydwoch liniach biorą swóy dział: a przyrodzone t. i. nie z iednegoż oyca i matki, każde w swoiey linii. Niechby zaś żyło rodzeństwo iedney tylko linii; na ten czas całe biorą dziedzictwo. W każdym takowym stosunku przodkowie, oprócz swoiey dziedzizny, i to ieszcze wszystko, z ubliżeniem drugich sami iedni, biorą co swoim bezpotomnie zeszłym potomkom dali byli, a ieszcze by się w rzeczy samey znaleść miało. Takowe działy między rodziców i pobocznych krewnych, iaśnieią z tabliczki tu położoney, przyczym uważać należy że znaczek O mężczyznę oznacza; znaczek △ niewiastę; znaczek ◡ łoże małżeńskie; znaczek | znaczy pochodzenie lub rodzenie się; a takowe znaki przekreślone znaczą osoby zmarłe.

Nieboszczyk (a) pozostawił 10000 Złł. Ociec iego (c) umarł iuż, tak iż matka (b) tylko ieszcze żyie, a ma z drugiego łoża dwoie dzieci (h, i). Z piérwszego łoże żyie ieszcze rodzony brat (e) nieboszczyka. Drugi brat rodzony (d) iuż przed nim zszedł z swiata, zostawiwszy dwoie dzieci (f, g).

Tu następuiące wypadaią działy. Matka (b) bierze czwartą część t. i. 2500 Złł. Pozostawaiące 7500 Złł. spadaią na pobocznych krewnych, a mianowicie na każdą linią połowa t. i. 3750 Złł. Jedna połowa zatym idzie w działy między (e) i między zmarłego (d) zastępuiące dzieci, tak iż (e) odbiera 1875 Złł., a dzieci zmarłego (d) tyleż, każde mianowicie 937½ Złł. Druga połowa przypada na drugą linią, z którey atoli (e) i dzieci zmarłego (d) ieszcze raz swóy wydział otrzymuią. Zaczym się ta połowa, na cztéry części dzieli, (h, i) odbieraią każde 937½ Złł. a tu

(e) ieszcze 937½ Złł., każde zaś dziecię zmarłego (d) oprócz wyżey wyrażonego wydziału, 468¾ Złł. ma zatym (e) ryczałtem 2812½ Złł., każde zaś zmarłego (d) 1406¼ Złł.

Jeżeliby ani rodzice, ani potomkowie nie żyli, dziedziczą poboczni krewni sami, a mianowicie do rownych idą działów, ieżeliby w rownym pokoleniu sobie byli krewni, a zaś idzie spadek pokoleniami stosownie do prawa zastępnego, iak f, g, e, na wyżey położoney tabliczce.

Niech-by zaś nie było rodzeństwa ani potomków z rodzeństwa, ale tylko przodkowie iedney linii; na ten czas ci iedną połowę dziedziczą, drugą połowę biorą naybliżsi krewni drugiey linii.

Należący do zmarłego daley iak w dwonastym pokoleniu, wcale nic dziedziczyć nie mogą.

Niech-by więc wcale żadnych nie było krewnych w pokoleniu do dziedziczenia zdolnym, przypada koley na dzieci nieprawe (patrz dzieci nieprawe). Gdyby na tych zchodziło, małżonek (małżonka) żyiący (żyiąca) oboie atoli nieprędzey iak po rozpoznaniu urzędowym: »czy bliższych nie ma krewnych.« Gdyby także i małżonek więcey nie żył, w takim razie całe dziedzictwo, kadukiem idzie na skarb. Co do reszty patrz: krewności linią, krewności stopnie.

Spław.

Sąsiad poniż leżący iest obowiązany wody z powyżu przyzwoicie ściekaiące przyimować i nie iest mocen one groblą usypaną tamować.

Spolność dóbr między małżonkami.

Jeżeli przez kontrakt zrękowinny, inaczey nie urządzono, następuiące, co do spolności dóbr, popłacaią prawidła.

Nieruchome dobra, które iedna albo i druga strona, iuż przed zawartym małżeństwem posiadała, nie należą do spolności, lecz wszystkie te których w czasie małżeństwa nabyli. Tu się atoli, wyimuią się także ieszcze, te nieruchomości, które małżonkowi któremużkolwiek spadkiem przybędą albo darowizną, ieźliby nie były wyraźnie spolności darowane. Gdyby nieruchomość która, przez miany za inszą należącą iedney stron nie iuż przed zawarciem małżeństwa, na ten owa na tey mieysce następuie, i nie wchodzi więc do spolności. Przeciwnie zaś, wszystkie Ruchome dobra, czy to przed małżeństwem iuż posiadane, czy pod czas małżeństwa dopiero nabyte,

owszem nawet dziedziczone i darowane, oraz ze wszelkimi użytkami, dochodami, prowizyiami i rentami, bądź iakiey bądź własności, należą do spolności. Toż się rozumie o wszystkich dłużnych ruchomościach, które przed albo po dopełnionym małżeństwie zaciągnionymi były: wszakoż nie może małżonka bez woli samego, żadne długi zaciągać, któreby spolności ciężały, chyba na swoie własne imię handlem się bawiąca, w takowym razie handlowne długi, w widoku na przyszłe rozpoznanie dóbr, mężowi się w rachunek iak iego pisze własność. Długi, przez dziedzictwo na którą stronę spadaiące, należą do spolności, ieśliby spadek w samych tylko zależał ruchomościach, a przeciwnie do spolności nie należą ieśliby w samych nieruchomych zależał dobrach. Jeśliby spadek poczęści w ruchomych, po części w nieruchomych zależał dobrach, rachuią się w tey mierze długi do spolności, iak dalece stosownie do in-

inwentarza, na ruchomości przypadaią. Mogą atoli wierzycielowie w takowym razie, zawsze swego na spolności patrzać, kiedy dziedzictwo na męża spada, albo kiedy żona, na którą spada takie dziedzictwo, zgodnie z wolą mężowską do dziedzictwa przystąpiła. A to iuż samo przez się iaśnieie, że to co zbytniego, podług okoliczności z ochroną dla męża albo dla żony na ich rachunek się zapisuie. Gdyby zaś żona bez woli mężowey do przystąpienia do dziedzictwa urzędownie upoważyć dała, na ten czas wierzycielowie swego iedynie na spadku i na maiątku żony do spolności nie wniesionego patrzać muszą (patrz, białogłowa) chyba żeby mąż sam był, przez naniedbanie inwentarza winą, że się ruchomości spadkowe, z owymi pomieszały, które do spolności należą. Prawo określa insze także trafy, w których się długi właściwie do spolności nie należące, przecięż z ochroną (salwą) przyszłego porachunku, z maiątku

spolnego żądane bydź mogą, np. kary pieniężne, które mąż zawinił, gdyby mianowicie śmierć się nie wiązała obywatelska z występkiem, która małżeństwo i spolność dóbr rozwiązuie.

Mężowi samemu przynależy szafunek dóbr spolnych. Może bez przyłożenia się małżonki zprzedać, zapisami urzędowymi obciążyć, ale nie godzi mu się nieruchomości albo całko ruchomości, czyli też część całkowitości (połowę, ćwierć) dać darmo, chyba na wyprawę dzieci.

Ma też mąż szafunek maiątku do spolności nie wchodzącego, owszem małżonce należnego, i iest w tey mierze, za swoie niedbalstwo odpowiedny. Nie może atoli należące żonie ruchomości, bez iey woli zbywać. Arendy i kontrakty naymowe przez męża na żenine dobra, na lat dziewięć zawarte, są tylko na lat dziewięć ważne, gdyby się

w tym czasie spolność dóbr zniesła. Ugody na krotszy czas czynione, są w takowym razie bezskuteczne, kiedy mąż grunta gospodarskie, w trzy lata, a domostwa we dwa lata przed zakończeniem bieżącey arendy, zaarendował lub w naiem puścił, a nowa zatym arenda dopiero by swóy brać miała początek, kiedy spolność dóbr zniesioną została.

Śmierć naturalna i ziemiańska którego z małżonków, rozwod, separacyia, rozłączenie dóbr (patrz rozłączenie dóbr) przynoszą rozwiązania spolności maiątku skoro takowy rozdział dóbr nastąpi, dzielą się spolne dobra, do rownego udziału między małżonków, albo też ich dziedziców. Względem takowey połowicy, uważa się żona iako także dziedziczka, przynamniey tu ma dla niey mieysce, inwentarz, czas do namysłu, zrzeczenie się i przystąpienie do dziedzictwa, tak właśnie iak przy dziedziczeniu.

Małżonka wdawaiąca się w takie sprawy, po rozłączeniu spolności dóbr, w iakowe się tylko, iako współdziedziczka zapuścić mogła, albo którąby nie co z całkości (z massy) zataiła, zamknęła, traci podobnież iak dziedzicowie prawo zrzeczenia się. W dowa chcąca się zrzec massy społecznych dóbr, powinną w trzy miesiące po śmierci mężowey, dowierny dać ułożyć spolności inwentarz w obecności krewnych mężowskich, i przez nich dać dokładność inwentarza zaświadczyć. Zaczym iey ieszcze cztérdziestodniowy czas namysłu służy, w którym spolności, się zrzeć może. Co o dziedzicu pobłażanym względem przedłużenia tey pory, o iego poźniey zeznanym przystąpieniu, i o prawie wierzycielów, następowania na mieysce zrzekaiącego się dziedzica, iest urządzonego, to toż w ogole przystosować się da do wdowy względem spolności (patrz dziedzic pobłażany) w razie rozwodu zaś albo rozłączenia dóbr, uważa się żo-

na, która w czasie układaiącego się inwentarza, i do namysłu danego frysztu, do spolności nie przystąpi, iak gdyby się iey zrzekła była, ieśliby snadź przedłużenie frysztu przyznanym nie zostało. Gdyby żona w przeciągu iednego z tych frysztów zmarła, rachuie się taż sama pora znowu od początku dla ich dziedziców, rachuiąc odde dnia iey śmierci. Jeżeliby zaś przez iey śmierć zniesienie spolności zniesionym zostało, używaią iey dziedzicowie tychże samych terminów, ażeby zrzeczenie lub przystąpienie do dziedzictwa zeznać. W czasie tych frysztów, służy żonie wolne pomieszkanie, i może swoie strawowanie i dla usłużenia swego, brać z zapasów do spolności należących.

Kiedy żona massy spolnych dóbr się zrzekła, na ten czas do długów spolności się nie powinna przyzwoicie przykładać, traci atoli wszelkie prawo na swóy uczą̧stek z massy rzetelnego maiąt-

ku. Odbiera tylko, do przyodziewku swego potrzebną bieliznę i przyodziewek, i bierze sobie także na powrot należne iey z osobna, albo na ich mieysce nabyte nieruchomości albo też i wartość nieruchomości pozbytych, w razie nie nabytych nowych na ich mieysce, i wszystko w czym się iey, całość (massa) spolności zadłużyła.

Oprócz owego trafu z strony małżonki zeznanego zrzeczenia, podział całości (massy) iest następuiący. Na sam przod musi każdy to wszystko, co się iako należące do spolności rachować godzi, i to czym się iey kto zawinił, do całości (do massy) wrzucić, czyli oney wcielić, np. z maiątku wspolnego wzięta wyprawa dziecięcia rożnego łoża, winy pieniężne mężowe, które ze społku były płacone, a słowem wszystko, co ze spolnego maiątku na szczegolną i osobistą którego małżonka korzyść, wyłożonym było. Skoro mas-

sa zupełną się uzna, bierze z niey każdy swoią osobną do spolności nie wchodzącą własność, albo co na ich mieysce było nabyto, wartość pozbytych nieruchomości na których mieysce innszych nie nabyto, i to wszystko na sam przod bierze, co mu massa dłużna, t. i. co z iego własnego maiątku na korzyść spolności było obroconego. Żona to co na sam przod bierze, przed mężem brać powinna, i używa takowego prawa, w razie niedostarczaiącey spolności, także w braniu z maiątku mężowi własnego, co przeciwnie nie popłaca. Wzaiemne pretensyie którego małżonka do całości i załości do ich osób, przynoszą ode dnia zniesionego społku z prowizyią.

Co zatym zbędzie, rownie się między małżonków dzieli. Z przypadaiącey na każdego małżonka połowicy, potrącaią się osobiste długi małżonków między sobą, które do spolności nie nale-

żą. Tu także wzaiemne należą darowizny. Co się dotycze długów spolności, te, iako też nakład na pieczętowanie, układanie inwentarza i t. d. każdey części także do połowy przypadaią. Żona atoli powinna tylko do długów tak dalece się przykładać, iak dalece to wystarcza co na iey dział przypadło, ieźli dowierny ułożyła inwentarz.

Przeciwnie mąż za wszystkie długi spolności zostaie odpowiedny, które sam zaciągnie, zostaie mu atoli czynienie o połowicę ich z żoną lub ich dziedzicami. Toż samo popłaca z strony długów przez żonę zaciągnionych, które do spolności wniosła.

To wszystko popłaca przyzwoicie na ten czas, kiedy małżonkowie w kontrakcie zrękowinnym, względem społku dóbr nic nie umowili inszego. Godzi im się atoli rozmaite tu umowić mo-

dyfikacyie, z których następuiące są co celnieysze.

1) Można się iedynie na spolność nabytego zgodzić, z czego się wszystkie wyłączyć mogą długi, podobnież ruchome dobra. Jeźliby nie był ułożony inwentarz ruchomości, na ten czas rachuie się do nabytego, to co wątpliwości podpada.

2) Może ruchomość całkiem albo też które oznaczone ruchomości od społku dóbr wyłączyć.

3) Może umowić między sobą, że wszystkie albo też wymieniane którezkolwiek nieruchome dobra, albo nieruchomości iedney lub oboiey strony, aż do pewney summy, należeć maią do spolności.

4) Może stanąć zgoda na to, aby każda strona swoie osobiste płaci-

ła długi. To atoli nie wiąże wiarzycielom ręce, kiedy inwentarza nie ułożono, tego co każda strona wniosła, albo co iey w czasie małżeństwa przybyło ruchomości.

5) Godzi się daley ieszcze urządzenie uczynić, że żonie wolno bydź ma, po zniesieniu spolności, kiedy się w działy wdawać niechciała, może odebrać co wniosła.

6) Może ugoda stanąć, że małżonek który drugiego przeżyie, przy dzieleniu całości, ma osobny przed inszymi oddział odebrać. Kiedy żona się zrzecze swoiey części spolnych dóbr, traci ten iey zgodzony oddział osobny, chyba żeby i to wyraźnie było ugodzone. W razie rozwodu, albo też rozłączenia dóbr, zostaie takowy osobny oddział, aż do samey śmierci iedney strony oddłożony.

7) Może uczynić tę ugodę, że małżonek, który drugiego przeżyie, więcey albo też mniey iak połowę całości spolnych dóbr, albo całość ich, albo w miast swego uczastku, oznaczoną będzie miało odebrać summę. Ugoda nie iest ważna. kiedy iedney stronie większy długów ucząstek, aniżeli z rzetelnego maiątku narzuconym został.

8) Społek maiątku może w sobie zawierać wszystkie ruchome i nieruchome dobra ninieysze i przyszłe, albo też ninieysze i przyszłe.

Na wszelki raz powinny takowe modyficacyie wyraźnie bydź ugodzone. Co do reszty zostaie wszystko iak urządzone opiewaią przepisy.

Spolność pożywienia i przemysłu.

Patrz: Spolność dóbr między małżonkami, maiątek małżonków.

Sprawunki nie zlecone.

Kto sprawy drugiego samo chcąc, bez zlecenia, się podeymuie, uważa się iakoby był pełnomocnikiem, i może się upomnieć nadgrodzenia nie odbitych a korzystnych wydatków, skoro-by mu się sprawa na dobro drugiego udała.

Strawowanie.

Patrz: Subsystencyia, nieprawe dzieci.

Subsystencyia, wyżywienie.

Prócz małżonków i rodziców i prócz dzieci, których nawzaiem obowiązkiem iest, aby iedno drugie żywiło, powinni także dziadek i starka i insi w linii wstępney krewni, swoie wnuczęta i t. d. a na wzaiem te onych, w razie potrzeby strawować. To samo także popłaca między teściem a teścią z iedney, zięciem a synową z drugiey strony. Takowa atoli powinność ustaie kiedy teścia do powtornego przystąpi małżeństwa, albo kiedy ten umarł małżonek, wraz z dziećmi z tego łoża, od którego powinnowactwo ponik brało. Subsystencyia co do reszty się miarkuie potrzebą i maiątkiem obydwoch stron, a ustaie kiedy iey iedna strona więcey nie iest potrzebną, albo że druga strona nie iest więcey w stanie dania subsystencyi. Kiedy kto więcey nie iest w stanie strawowanie płacić, urządzenie uczynić można stosownie do okoliczności, żeby drugą stronę wziął do siebie i powinien iey dawać strawę.

Substytucyia.

Urządzenie, ażeby trzeci darowiznę, zapis albo dziedzictwo otrzymał, gdyby w razie iakowym donataryiusz, legataryiusz lub dziedzic, do nich przystąpić nie zechciał albo nie mógł, iest w prawdzie ważne: inaczey zaś żadna insza substytucyia, bądź którey bądź natury, mieysca mieć nie może.

Sukcessyine ugody.

Nie maią żadnego mieysca.

Summa pożyczana.

Przy summach pożyczanych i wypłacaniu, nayprzedniey na następuiące pamiętać należy prawidła.

Należy się na tym mieyscu gdzie dłużnik mieszka wypłacać, chyba żeby rzecz inaczey była umowiona.

Kiedy nie iest oznaczona pora płacy, zawisnie od sędziego, onę przedłużyć. Podobnież sędzia oznacza czas płacy, ieśliby dłużnik tylko w ogole przyrzekł zapłacić, »skoro będzie mógł.«

Kto-by z kapitału kwitował, bez salwy (nie waruiąc sobie) prowizyi, o tym rozumieć należy, że oraz i prowizyie odebrał.

Pożyczalnik czyli wierzyciel przyzwoicie obowiązanym nie iest, przyimować płacę na rachunek (en deduction, ad rationem) może atoli sędzia, podług okoliczności, dłużnikowi mierny czasu termin pozwolić.

Kto temuż wierzycielowi rożne winien iest summy, może oznaczyć na którey-by rachunek szła płaca. Jeźliby zaś iścizna przynosiła użytek, przody się rachować powinien użytek a potym kapitał, iak zapłacony. Traci tak-

że dłużnik prawo takowego oznaczenia, skoro przyiął od pożyczalnika kwit, którym się summa oznacza, na którey rachunek idzie płaca. Gdyby dłużnik nic nie był obrał, rachuie się płaca na tę iściznę, która mu między rożnymi kapitałami, naybardziey dokucza, á gdyby sobie w tey mierze miały bydź rowne, rachuie się na naystarszy.

Niewymowiona prowizyia, raz zapłacona, ani może bydź na powrot żądana, ani iśdź na rachunek iścizny.

Prowizyie, z prowizyi zwłeczoney, rachuią się, nie ode dnia, płacy naznaczonego, ale od daty pozwu.

Wzaiemne pretensyie znoszą się nawet zamilczeniem, muszą wszakoż iedneyże bydź natury, wątpliwości rownie nie podpadaiące i płatne. Pretensyie w zbożu mogą, w cenie targowey, z pretensyią pieniężną, się znosić. Przeciwnie

ciwnie nie ma potrącanie (kompenzacyia) w pretensyiach mieysca, które co do reszty, rowney, są nawet natury, kiedyby iedna szła o wydanie pokładu (depozytu), o powrocenie teyże a nie inszey rzeczy, albo właścicielowi nieprawnie wziętych, albo gdyby zależała w strawie, których nie można obłożyć aresztem.

Powrocenie zapisu służy, za dowod, że wierzyciel dłużnikowi długu ustąpił. Przy wroceniu zastawu, to nie popłaca.

Wierzyciel drugiego także pretensyią, która ma precedencyią płacący, oraz także i na iego mieysce następuie. Toż samo popłaca, kiedy kto grunt kupiwszy, summę kupna na zpłacenie wierzycielom zastawy urzędowey, zażyie, daley, kiedy współ-dłużnik lub rękoimia wierzyciela zaspokoi, i kiedy dziedzic pobłażany długi spadkowe z własnego zapłaci grosza.

Kto drugiemu pieniądze na zapłacenie długu iakiego zaliczy, następuie podobnymże sposobem, na mieysce dotych- czasowego wierzyciela, kiedyby ugoda długowa, w którey ten zamierzony cel wyraźnie musi bydź położony, przed notaryiuszami uczynioną była.

Kiedy-by wierzyciel ofiarowaną mu, w przyzwoitym czasie i na mieyscu przyzwoitym, zupełną płacę, przyiąć się wzbraniał, godzi się dłużnikowi, przez urzędowy pokład (depozyt) summy dłużney, od swych się oswobodzić obowiązków. Pokład urzędownie lub prawnie za ważny uznanym będąc, gdyby wierzyciel dłużnikowi pozwolił go cofnąć, uważa się iako nowy dług; zaczym wierzyciel wszystkie traci prawa precedencyi i zapisów urzędowych, które przed tym do iego się łączyły pretensyi.

Prowizyie, z kapitałów dłużnych, podpadaią preskrypcyi w czasie pięciu lat.

Świadek.

Dowod przez świadków nie iest dopuszczony, kiedyby pretensyia przeszło sto i pięćdziesiąt franków, frank po 12 Złł. 10⅝ gr. ligi lipskiey, wynosiła, albo żeby tylko nawet reszty takowey summy się dotykała. Prowizyie snadź należące, rachuią się w takowym razie do kapitału. To stanowią urządzenia nawet na ten czas, kiedyby powod swoię z razu wyższą summę, na sto i pięćdziesiąt Fr. albo też i mnieyszą ieszcze zniżył, albo gdyby pretensyia z kilku mnieyszych się zkładała summ, chyba żeby się z rożnych osób, spadkiem, darowizną, i. t. d. na wierzyciela zlały.

Ta wszakoż reguła ma swoie excepcyie, kiedyby iuż niedokładny dowod na pismie był dany, albo gdyby wierzycielowi, stosownie do natury rzeczy, niemoż znaleść nością było, dokumentu na pismie; podobnież, gdy-

by nie z iego winy, lub opieszałości był zaginął. (Patrz: Dokumenta.)

Szkoda.

Każdy iest za wszelką odpowiedny szkodę, którą nietylko swoią czynnością zbroił, ale też i za tę którey dał pochop przez swoię niedbalstwo i nierozgarnienie. Oyciec, a po iego śmierci matka stoią za bonifikacyią szkody przez ich niedoletnie dzieci uczynioney, maiąc ich przy sobie: Panowie i zlecenie daiący, za swoich służących i kommissarzów w sprawunkach do których ich zażywaią: nauczyciele i rzemieślnicy za swoich wychowańców i zwolenników póki są pod ich dozorem, chyba żeby dowiedli, że czynności takowey, o którą odpowiedni bydź maią, przeszkodzić nie mogli: właściciel zwierzęcia iakiegożkolwiek, alboli też ten, co go zażywa, stoi za wszelką szkodę, którą uczyni takowy zwierz: właściciel

budynku, za szkodę wyniknioną z zapadnienia się, kiedy to iest skutkiem niedbalstwa albo budowy niedołężney.

Testament.

Testament troiakim sposobem czynić może, mianowicie:

1) w obecności pisarza urzędowego i świadków.

2) kiedy testamentarz sam własną ręką testament napisze i podpisze.

3) kiedy testamentarz w obecności pisarzą urzędowego i świadków, o zapieczętowanym, własną ręką przynaymniey podpisanym testamencie zezna, że iego ostatnią zawiera wolą. Takowy testament nazywa się potaiemnym (misticznym) i nie mogą go czynić osoby, czytać nie umieiące, albo które na ów czas

kiedy testament był czyniony, czytać nie były w stanie. Kto mówić nie może, a umie pisać, musi w takowym razie sam, testament napisać i podpisać. (Patrz testamenta uprzywileiowane.)

Osnowa testamentów, nie wiąże się tak dalece do iakowychsiś prawideł, owszem dosyć na tym, kiedy się wola testamentarza iaśnie wyrazi. Nieprawym dzieciom nie można testamentem nic więcey przywłaszczyć, iak im stosownie do prawa należy. (Patrz dzieci nieprawe.)

Duchowni, lékarze, cyrulicy, urzędnicy zdrowia, aptekarze, którzy kogo w chorobie, na którą umarł, doglądali, mogą tylko stosownie do nadgrody, pielegnowaniem, bydź obmyśleni, żadną miarą atoli postanowionymi bydź nie mogą za dziedziców albo legatariuszów uczą̨stku iakiego, chyba żeby,

przynaymniey w czwartym pokoleniu ze spadkarzem skrewnieni byli, albo do iego dziedziców należeli.

Może też testament, nowym uczynionym testamentem, albo też uczynionym zeznaniem w obecności pisarza urzędowego, znowu odwołać: musi się atoli wyraźnie takowe stać w testamencie odwołanie, kiedy nie ma same tylko znosić urządzenia, które się z nowszymi ostać nie mogą. Daley, wszelkie testamentowne upada urządzenie, ieżeliby ten przed testamentarzem umarł, na którego rzecz było czynione; albo gdyby nie dożył warunku zawieszonego od pewney okoliczności, do którey testamentarz wiązał wyraźnie swoie urządzenie. Podobnież ieźliby testamentarz rzecz odkazaną był utracił; albo gdyby za iego życia, owszem i po iego śmierci, nie z winą dziedzica, ta rzecz zpełzła. Mogą też testamentowe urządzenia, tak iak darowizny bydź o nie-

wdzięczność, napastowane. Gdyby takowa niewdzięczność, w obeldze szkodliwey testamentarza potomney pamięci zależała, musi takie o niewdzięczność czynienie w przeciągu iednego roku, nastąpić. (Patrz białogłowy, niedoletni, fundusze pobożne, dziedzic testamentowy, legata.)

Testamenta uprzywileiowane.

Testamenta pewnych osób i w pewnych okolicznościach, nie są do powszechnych wiązane prawideł testamentów. Tak np. mogą woyskowi, znayduiący się za granicą swego kraiu w usłudze, albo ieńcami będąc, albo też w kraiu samym lecz w mieyscu oblężonym lub opasanym, w obecności szefa batalionu, szwadronu, lub też inszego officiera wyższey rangi i dwóch świadków, tudzież przed dwoma lub iednym kommissarzem woiennym, ważny czynić testament. Chorzy i ranni mogą w

takowym razie, w obecności naywyższego urzędnika zdrowia, i woyskowego kommendanta, pod którego dozorem lazaret zostaie ostatnią swoię oświadczyć wolą. Pod czas morowego powietrza i inszych łożnych chorob, może każdy, który się w zarażonym a dla tego opasanym mieyscu znayduie, w przytomności sędziego pokoiu, albo też officialisty municipalnego i dwóch świadków uczynić testament. Powinien atoli tako i testament w każdym z takowych trafów, w czasie sześciu miesięcy, skoro testamentarz sposobności znowu do tego nabędzie, stosownie do przyzwoitych prawideł, zostać odnowionym, gdyżby inaczey nieważnym został. Są także o testamentach marynarzów albo morzem iadących podróżnych osób, osobne przepisy. W ościennym Państwie uczyniony testament ma ważność, kiedy go albo sam testamentarz napisał lub podpisał, albo że sto-

sownie do popłacaiących, w kraiu każdym prawideł, uczynionym został.

Testamentowy dziedzic.

Jeżeliby takowi żyli dziedzicy, którym ustawy część nieuchronną (legitymę) wyznaczyły, ci spadek obeymuią, a dziedziczący z testamentu, musi się od nich dopomnieć wydania tey spadku części, którą testament opiewa. Co ieżeliby w czasie iednego roku uczynił, należeć mu będzie użytek z uczą̨stku przypadaiącego na iego stronę, ode dnia śmierci spadkarza; stałoliby się to iednak poźniey, na ten czas dopiero się użytek poczyna z dniem wydania spadku, albo też i z dniem pozwu. Gdyby zaś nieruchonnych nie było dziedziców, dziedzic testamentowy spadek na tych miast obeymuie. Lecz w razie żeby kto sam był testament napisał (testament Nro. 2.) dopiero za odebranym sądownym pozwoleniem dziedzictwo

obeymie. W piérwszym razie dziedziczący z testamentu, ponosi długi, i ciężary dziedzictwa z dziedzicem (ab intestato) bez testamentownym, wspolnie. Zapisy (legata) zaś sam ieden ponosi, iak daleceby mieysca redukcyia nie miała. (Patrz rozrządzalna część maiątku.)

Uczynne opiekuństwo.

Ktoby przeszedł rok pięćdziesiąty własnych nie maiąc dzieci, może, za przywoleniem małżonka (ki), takie dzieci, które ieszcze piętnastu lat nie doszły, przyiąć za opiekalnych, kiedy-by ich rodzice, a w ich niedostatku, radziec familii, przełożeństwo funduszu publicznego (sierocego lub znaydkowego domu i t. d.) w którym-by się snadź znaydowali, albo zwierzchność mieyscowa na to przystali. Takowy uczynny opiekun powinien własnym kosztem mieć pieczą o żywności i stanowi opie-

kalnego przyzwoitym wychowaniu, tudzież, bądź iakim bądź maiątkiem iego, zawiadować i z onego się rachować. Po piąci lat upłynionych, może uczynny opiekun, opiekalnego, nie spodziewaiąc się, iżby ieszcze za iego życia z wieku małoletniego wyszedł, testamentem za własne sobie prawnie przysposobić dziecię, lecz przysposobienie takowe z przepisanych wykonane bydź powinno prawideł, skoro doletniego dożyie wieku. Mial-li-by zaś opiekun uczynny w czasie małoletności wychowańca umrzeć nie przysposobiwszy go za swoie dziecię, na ten czas ostatniemu wyiednane bydź powinno strawowanie ze spadku opiekunowego. Gdyby opiekalny doszedł wieku doletniego nie nakładany do iakiegożkolwiek żywienia się sposobu przemyślnego, a opiekun go przysposobić się wzbrania, może się na ten czas opiękalny dopomnieć bonifikacyi.

Ugoda pożyczalna.

Kto pożyczanych rzeczy, które się od naiętych (za które nieco płacić przychodzi) rożnią, inaczey zażyie, albo dłużey zatrzyma, a niżeli przynależało, iest odpowiednym za iey utratę, choćby tylko ta trafunkiem wyrosła, toż samo popłaca, kiedy przed pożyczeniem była ocenioną, choćby nic daley nie było umowionego. Podobnież pożyczacz stać powinien za utratę rzeczy, gdyby ią był mógł ocalić zażywaiąc swoiey własney, albo gdyby swoię własną ratował, iak obiedwie były w niebezpieczeństwie. Pożyczacz nie może pożyczoney rzeczy, pod wycieczką iż mu pożyczownik winien, dla wytrącenia przytrzymać. Pożyczownik pożyczoney rzeczy nawalną maiący potrzebę, a takiey nawały żadną miarą przezierać nie mógłszy; pożyczacza nawet przed upłynionym czasem, albo przed dokonanym oney zażywaniem, do iey

powrocenia pociągać może. Pożyczacz w nawalnych potrzebach, o których pożyczownikowi dać znać nie mógł, miawszy na ocalenie rzeczy pożyczoney nieuchronne wydatki, może pociągać pożyczownika do powrocenia nakładu np. za leki na konia pożyczonego, który na nagłą zapadł chorobę i t. d.

Ugoda towarzyska.

Ugody towarzyskie, mocą których, kilku swóy maiątek, swoię pracę i zabiegi, całkowitą lub po części ku temuż zamierzonemu łaczą celowi, muszą skoro rzecz 150 Franków przechodzi, na pismie bydź uczynione, i sądzą się zgodnie do umowy kontraktników. Jeżeliby atoli iednemu wszystka korzyść i wszystka szkoda się przywłaszczała, ugoda zostawa nieważną. Jeżeliby uczą̨stek tak zysku iak szkody się nie oznaczył, rozdziela się stosownie do przy-

łożenia się każdey strony. Kto tylko swoie zabiegi i prace towarzystwu poświęcił, odbiera tyleż co ten, który naymniey maiątkiem się przyłożył. Do długów towarzystwa przykładaią się wszyscy, do rownych części bez względu na ich składkę, gdyby nic w tey mierze nie było umowionego. Jeśliby nic nie było umowionego, co do administracyi, na ten czas każdemu szczegolnemu należy wspolnikowi. Gdyby zaś iednemu z precedencyią była powierzona, nie może mu znowu bez ważnych przyczyń bydź wzięta; chyba żeby dopiero, po uczynioney ugodzie, zlecenie takowe się stało; w takowym razie się uważa, iakoby było pełnomocą; a zatym odwołaną bydź może. Kto imieniem towarzystwa obowiązek na się bierze, samego siebie tylko tym obowięzuie, niemiawszy do tego od towarzystwa, żadnego zlecenia. Kto przyrzeka pewną do towarzystwa wnieśdź summę, a nie uiści się, powinien będzie

ode dnia, którego mu ią stawić należało, prowizyią z niey płacić. Toż samo popłaca kiedyby ktokolwiek z kassy towarzystwa na własny pożytek iakie obrocił pieniądze. Kiedyby który towarzystwa wspolnik, od dłużnika swego przyiął dług zapłacony, który także towarzystwu iest dłużen, rachuie się płaca, w stosunku do obydwoch kapitałów, choćby kwit tylko na dług prywatnie był danym.

Z towarzystwa, któremu czas trwania nie iest oznaczony, każdy może wystąpić, skoro zechce, tylko nie tym stać się to może końcem, ażeby sobie samemu korzyść ziednać, którąby dla całego inaczey wypadała towarzystwa, ani w czasie w który dalsze towarzystwa, iestestwo onemuż osobliwie iest ważne.

Towarzystwo, któremu czas trwania iest oznaczony, może tylko z ważnych przyczyn, przed upłynionym czasem, albo

albo przed dopiętym iego zamiarem bydź rozpuszczone, czego prawność, w razie sprzecznym sędzią rozpoznaie.

Takowe przepisy, nie dadzą się ze wszech miar do właściwie kupieckich przystosować towarzystw, ponieważ się prawo cywilne nie rozciąga do rzeczy handlownych.

Umowiona kara.

Pożyczalnik ma na obraniu, czyliby się miał domagać od dłużnika dopełnienia obowiązku; albo kary umowioney, która na niedopełnienie ustanowioną została. Wszelkoż nie może żądać iedno i drugie, chyba żeby umowiona kara była wyraźnie na samą zwłokę włożoną. Nie może także pożyczalnik prócz kary umowioney, domagać się nadgrodzenia szkody lub prowizyi. Kary umowione może sędzia zwolnić, kiedy się po części stało obowiązkowi zadosyć.

Uraza.

Gdzie prawa powrocenie do przeszłey pory, dla poniesioney urazy dozwalaią, a czasu nie oznaczaią, tam prawo takowe trwa przez lat dziesięć. Te w razie wiolencyi, ode dnia rachuiąc, którego gwałt ustał, a w razie zwiedzenia i podeyścia, ode dnia, którego były postrzeżone.

Patrz reszty w artykule, kontrakt kupna, miany i t. d.

Używanie.

Kiedy rzecz iaką, kto tylko do używania a nie dla dzierżawy (usus fructus) pożyczanym sposobem dostał, ten nie może prawa swego drugiemu ustępować, i nie użytkuie także, gdyby mu używanie urodzaiów gruntu iakiego przyniosło więcey, iak co samemu z iego potrzeba familią.

Komu wolne pomieszkanie w domu iakowymsiś iest użyczone, nie może więcey żądać złożenia, iak właśnie co iemu z iego domownikami potrzeba. Na tych ostatnich zawsze atoli wzgląd mieć należy, choćby na ten czas, iak mu to prawo obiecywano był nieżeniaty (nie była zamężną). Gdyby całe zaymował domostwo, albo gdyby wszystkie urodzaie (użytki) rzeczy takowey zpotrzebował, na ten czas także musi wszystkie ponosić ciężary i podatki, przeciwnie zaś tylko według stosunku rzeczy, którey właśnie pod ten czas używa.

Co się iednakowoż wszystko w takowym tylko rozumie razie, że inszey snadź nie ma umowy.

Co do reszty ma ta, iak przy dzierżewie, zapisanie stanu i iakości rzeczy, pożyczone, przyzwoite mieysce, tudzież i ewikcyi postanowienie.

Patrz dzierżawa.

Warunki.

Warunki które zupełną są niemożnością, albo sprzeciwiące się ustawom potocznym i dobrym obyczaiom nie są ważne, i sprawuią, że wszelka na nich polegaiąca umowa przyzwoicie, nie może popłacać. Przy testamentach zaś i darowiznach na to względu nie ma; owszem tu takowe warunki się uważaią iak gdyby ich nie opisano. Toż samo popłaca na ów czas, kiedyby się gdzie znaydodował warunek, nie czynić czego, co iest niemożnością.

Warunek, którego uiszczenie, ten który się za iego ugodą do czego obowięzuie, zupełnie ma w swoiey mocy, wszelki znosi obowiązek. Każdy warunek uważa się iak dopełniony, kiedy ten, który za iego ugodą był do czego obowiązanym, dopełnieniu iey przeszkodził. Przy wszelkich obustronnych ugodach, bierze się iako warunek po-

przedniczy, żeby każda strona swemu obowiązkowi uczyniła zadosyć. W przeciwnym razie może ta strona, której słowa nie dotrzymano, czynić o zniesienie ugody, chybaby raczey wolała nalegać na uiszczenie.

Wrzucić, wcielić w dziedzictwo.

Każdy współ-dziedzic obowiązany iest, wszystko czym go spadkarz (dziedzictwo po sobie zostawuiący) za życia obdarzył, wraz z użytkiem i prowizyią; począwszy ode dnia śmierci spadkarza, na rzecz swoich współ-dziedziców (lecz nie legatariuszów i kredytorów) w całkowitość (w massę) dziedzictwa wrzucić. Do tego należy także to wszystko, co kto do postanowienia się lub do spłacenia swoich długów otrzymał, lecz nie koszta na wychowanie poniesione, na wesele i t. d.

Współ-dziedzicy powinni, kiedy im co iest osobno odkazanego, takie także

legata w dziedzictwo wcielić, któreby niebyły wyraźnymi przed działowymi legatami. Inaczey każdy wolen iest od wrzucenia w dziedzictwo, którego spadkarz wyraźnie uwolnił; wszakoż takowa dispensa nie popłaca nigdy o tym, coby przechodziło część maiątku rozporządzalną (portion disponible). (Patrz: część maiątku rozrządzalna). Rodzice tego nie potrzebuią wrzucać, co ich dziatkom darowano, ani przeciwnie dzieci to, co darowano ich rodzicom, chyba żeby nie za siebie, lecz za rodziców zmarłych (prawem zastępnym) dziedziczyli. To także co małżonkowi współdziedzica iest darowane wrzuceniu nie podlega. Co oboygu małżonkom iest danego, to współdziedzic, do połowy wrzuca. Kiedy rzeczy nieruchome wrzucić przyidzie, powinien dziedzic wrzucaiący, za wszelkie, z iego winy wynikłe odpowiadać zniszczenie. Może atoli oraz wszystkie na ocalenie (conservation) lub melioracyią poniesione koszta, obrachować. Jeżeliby taka rzecz nieruchoma do szczętu zostawała zniszczoną, a wprawdzie nie z winy, współdziedzica, na ten czas wcale nie wchodzi w rachunek. Rzeczy ruchome nigdy się in natura nie wrzucaią, ale raczey podług przyłożoney, do instrumentu darowizny, wartości, albo też według tego, iak znaiący się na rzeczy ocenią.

Wyderek.

(Antichrese.)

Kiedy dłużnik wierzycielowi dzierżawę nieruchomey rzeczy (np. gruntu) wmiast zastawu ustąpi, i naznaczy mu z niey użytki, na ten czas kontrakt wyderkowy ma mieysce. Taki zawsze powinien bydź na pismie zawarty.

Gdyby dokładnie nie było umowiono, że użytki (które też zależeć mogą

w mycie naymowym pomieszkania iakowego) z prowizyią się znosić maią zupełnie albo w pewnym stosunku, na ten czas się wierzyciel znich rachować powinien, a naypierwey prowizyią potrąciwszy, na kapitał one rachować iest obowiązany. Wierzyciel ma obowiązek roczne ciężary i podatki, i potrzebne a pożyteczne reparacyie mieć w swoiey opiece, które wydatki czasu swego, na piérwszym mieyscu z użytków zastawowych potrącić może. Wszelka umowa, że sobie wierzyciel, gdyby w pewnym oznaczonym czasie nie nastąpiła płaca, zastawną nieruchomość przywłaszczyć i samowładnie zprzedać może, nie iest ważna. Owszem powinien wierzyciel, kiedy termin wypłacenia przypadnie, a dłużey-by na zastawie nie chciał przestawać, u sądu, swego zaspokoienia poszukiwać.

Wydziedziczenie.

Wprawdzie właściwe wydziedziczenie dozwolonym nie iest, ustawy iednakowoż oznaczaią, że pewne osoby iako niegodne, od wszelkiego dziedziczenia wyłączonymi bydź maią, a zatym nietylko te iedynie, które testamentarz wydziedzicza z przytoczeniem zasady na którey to czyni, ale też bez tego, i przy prawnym także dziedziczeniu albo bez testamentowym, a te są.

1) Którym się dowiedzie, że spadkarza zgładziły, albo zgładzić się kusiły.

2) Które przeciw, spadkarzowi, o sprawę garłową czyniły.

3) Dziedzicy doletni, zaboiu spadkarza do sądu nie odnoszący, choć im był powiadomy.

To się atoli nie da przystosować do krewnych w linii wstępney i zstępney,

na zpowinnowaconych tegoż stopnia, małżonków, rodzeństwo, stryia, wuia, ciotkę, synowca synowicę, siestrzeńca, siestrzenicę zabitego. Tam gdzie dzieci wyżey wymienionych niegodnych osób swoim własnym imieniem do dziedzictwa przypuszczonym zostaną, tam rodzicy, dzierżawy, czyli użytku przez prawa im inaczey przyznaney, nie maią.

W y s e p.

Wyspy które się na pławnych zasadzą rzekach, należą kraiowi, na inszych strumykach, Panu tegoż brzegu na którym się wszczęły. Gdyby się na pośrzodku rzeki zasadziły, podzieli się pociągnioną przez pośrzodek strugi linią, między Panów iednego i drugiego brzegu. Kiedy strumień nową tak sobie utworzywszy odnogę, grunt prywatney osoby opasze i w wysep obroci; na ten czas ten wysep właścicielowi należy, choćby strumień był pławny.

Gdyby strumień dawne opuściwszy koryto, nową sobie utorował drogę, należy dawne koryto tym, którzy nowym biegiem rzeki, w gruntach ponieśli stratę, stosownie do szkody poniesioney.

Wzaiemne testamenta.

Są zabronione, spatrz atoli darowizny w kontrakcie zrękowinnym i między małżonkami.

Z a d a t e k.

Kiedy kupno zostało umowionym, a iedna strona zadatkowała, godzi się obydwom stronom się cofnąć. Kto dał zadatek traci go, kiedy się cofnie. Kto zadatek przyiął, powinien cofnąwszy drugiemu, podwoynie wrocić, co odebrał.

Zakład.

Patrz: Długi z gry.

Zaręka, lub rękoimstwo.

Iściec czyli rękoimia więcey na się brać nie może obowiązków, ani uciążliwsze nad te, które ma sam dłużnik, owszem raczey mniey i mnieysze. Można bez wiedzy samego dłużnika, zarękę uczynić. Jest także zastępna rękoimia dozwolona. Każda nieoznaczony zaręka rozumie się nietylko o iściznie samey, ale też o użytku i o nakładzie. Tylko się przyimuie taki za rękoimię, który posiada grunta, chyba żeby dług był nieznaczny. Tu względu żadnego nie masz na grunta sprzeczne, albo też zbyt odległe.

Zaręcznik, którego się wierzyciel chce trzymać, może na sam przod do samego go odesłać dłużnika, tylko że

mu powinien maiątek iego ukazać, z którego-by się dług dał zapłacić, a przytym nieodbicie potrzebny nakład do powodztwa zapłacić. Z takowey się rękoimia ucieszyć nie może folgi, kiedyby się iey był zrzekł, albo się z samym dłużnikiem in solidum był obowiązał. Więcey iak ieden wspól-zaręczników, mogą, ieźli się nie zrzekli dobrodzieystwa oddzielney zaręki, tego żądać, ażeby wierzyciel, na każdey tylko każdego patrzał części: wszakżeż wszelkiego czasu, za tych także między sobą stoią, którzyby przed podzieleniem, nie mieli zkąd zapłacić.

Rękoimia wszelkimi się naprzeciw wierzycielowi zasłonić może wycieczkami, których dłużnik zażywa, wyiąwszy takie, które się ostatniego osoby, szczegolniey tykaią. Tak np. iściec niedoletniego dłużnika złożyć się nie może małoletnością. Jeźli-by rękoimia nie był tymi się wszystkimi zastawiał spo-

sobami, dla którychby wierzyciela odprawiono, na ten czas traci swoie prawo do dłużnika. Toż samo popłaca i na ten czas, gdyby rękoimia z dobreywoli zapłacił, nie dawszy o tym znać dłużnikowi, tak żeby ten snadź z niewiadomości drugi raz zapłacił. Przeciwnie zaś zarecznik wszystkie na się zlewa prawa wierzyciela, zapłaciwszy za dłużnika. Może atoli oraz, iuż i przedtym przeciw dłużnikowi prawnie postąpić; gdyby wierzyciel, iego przycisnął prawem; kiedy dłużnik zbankrutuie; kiedyby się był obowiązał, po upłynionym nieiakim czasie, od zaręki go uwolnić; kiedy termin płacy nastał, albo kiedyby żaden był nie wyznaczony termin; kiedy dziesięć lat upłynie.

Kiedy wierzyciel zrękoimią w iedney się złączy osobie przez dziedzictwo, to nieuwalnia tego, któryby snadź był rękoimią rękoimi, t. i. zastępnym rękoimią.

Lecz na ten czas zaręka ustaie, kiedyby wierzyciel temu był winnien, że zarecznik płacący, wszystkie wierzyciela prawa do dłużnika, iuż więcey na się przeymować nie może: np. gdyby wierzyciel od dłużnika rzecz iaką przyiął w zapłacie: na ten czas uwolnia się rękoimia od zaręki, gdyby z czasem trzeci, do rzeczy w zapłacie przyiętey, prawa swego dowiodł, tak że ią wierzyciel wydać powinien.

Zaręki spadaią na dziedziców, lecz nie wiążący się z nią inaczey mus osobisty.

Ustawy żadnych na białogłowy nie używaią względności, i onych, stosownie do zaręki, ni w czym nie wyimuią.

Zastaw czyli fant.

Przy wszelkim braniu na fant przeszło 150 Franków wynoszący, potrze-

bny iest publiczny, albo-li też u przyzwoitey zwierzchności za reiestrowany, prywatny protokoł, z któregoby się iawnie pokazował dług zaciągniony, iako też natura i iakość zastawu. Kiedyby wierzyciel, albo pewna przez obiedwie interessowane osoby, mianowana trzecia, zastawy rzeczą samą nie posiadali, na ten czas żadnego całe nie ma prawa fantowego. Gdyby zastawioną została pretensyia, prowizyią przynosząca, na ten czas posiadacz fantu bierze prowizyią, i rachuie ią sobie na swoią prowizyią, gdyby należała, przeciwnie zaś potrącą sobie z niey swóy kapitał. Miałliby wierzyciel ieszcze inszą pretensyią poźnieyszey daty, którąby żadnym nie była zabezpieczona zastawem, do tegoż samego dłużnika, a gdyby prędzey przypadał termin, iak owa piérwsza zapłaconą została, może się poty zastawu trzymać, aż obiedwie pretensyie zaspokoione zostaną. Wierzycielowi się niegodzi zastaw sobie przywłaszczyć, ani

ani go przedać samowładnie, owszem mu urzędownie po poprzedzonym oceenieniu (taxacyi) przysądzony, albo publicznie zprzedany bydź powinien. Wszelka temu przeciwna umowa iest nieważna.

To wszystko w sprawach handlowych nie popłaca.

Zastaw urzędowy, hypoteka.

Wszystkie nieruchomości opiekuna stoią niedoletniemu i słabemu na umyśle, za urzędową ewikcyią, stosownie do iego administracyi. Podobnież urządza prawo mężatkom, wszystek nieruchomy maiątek mężowski, iako zastaw urzędowy, dla wniesionego iey maiątku, i przyrzeczonych kontraktem zrękowinnym, albo i pod czas małżeństwa obiecanych korzyści. Oboie prawą są hypoteką, choć nie nastąpi zapisanie urzędowe. Piérwsza rachuie się ode dnia

obiętego opiekuństwa; druga od zawartego małżeństwa, albo od tegoż samego dnia, którego małżonce, korzyści z małżeństwa, zapewnionymi zostały, albo ode dnia śmierci spadkarza, który iey pozostawił posażną iściznę w spadku. Obowiązani wszakoż są opiekuni i małżonkowie dla powszechnego dobra, te nawet prawne zastawy urzędownie dać zapisać. Tego nieuczyniwszy, a potym przy zdarzonych inszych, urzędownie sporządzonych zapisach, te prawne zastawy zamilczawszy; uważani będą, iak oszustowie. Zastępny także opiekun, obowiązany iest, taki dać uczynić zapis, niechcąc bydź odpowiedny, za wszelką, z omieszkanego zapisu wyrastaiącą szkodę. Na reszcie mogą nawet krewni i należący, albo i sam niedoletni, o to czynić, kiedy się omieszkało.

Kiedy doletni w kontrakcie zrękowinnym, między sobą umówią, że zastaw nie na wszystkich, ale tylko na niektórych wymienionych nieruchomościach zapisanym bydź ma, albo gdyby radziec familii względem opiekuna tak uradził, na ten czas dosyć i na tym. Co gdyby się iednak nie stało, wolno tak opiekunowi iak żeniatemu tego żądać, ażeby ogolny zastaw, określonym został na wyraźnie wymienione ruchomości, byle tylko dostatecznie zabezpieczały.

Przy takich zastawach urzędowych popłaca, iako się iuż powiedziało, dzień obiętego opiekuństwa, zawartego małżeństwa, i t. d. datę zapisu, a stosownie do niey, rządzi się starszeństwo, które tym zastawom urzędowym między inszymi, tak dobrowolnymi, iako też na sądownym wyroku się zasadzaiącymi zapisami, należy, ponieważ rychley zapisany, poźniey zapisanym pierwszeństwo bierze. Każdy dobrowolny, lub umowiony zastaw urzędowy, powinien

bydź wygotowany przed pisarzami urzędowymi. Prawne zastawy urzędowe rozciągaią się także na przyszły nieruchomy maiątek, dobrowolne nigdy, chyba żeby protokoł hypotekowy, niewystarczaiące wyraźnie zeznał bezpieczeństwo, i przyrzekłzy, że dla udoskonalonego zapewnienia, także w przyszłości może nabyte grunta, zastawowi poddane bydź maią. Niechby wymieniona dla zastawu nieruchomość tak zpodlała, żeby iuż więcey dostatecznego niedawała zapewnienia, może wtedy wierzyciel albo natychmiast wypłacenia swoiey należności, albo dostatnieyszego domagać się zapewnienia.

O bok zastawowey iściny, mieści się także dwuletnia zaległa prowizyia, byle nie starsza.

Zapis waży tylko na dziesięć lat, i musi w ten czas bydź odnowiony, kiedy nie ma przez preskrypcią zgasnąć.

Sądowe od zapisu idzie, na rachunek dłużnika.

Kiedy prawna, albo z wyroku sądowego wypadaiąca hypoteka, więcey ogarnia gruntów, aniżeli do zupełnego zabespieczenia potrzeba, może wierzyciel żądać, ażeby ią tak dalece określić, ażeby dobrowolna wartość zastawionych gruntów długu nie przewyższała o trzecią część. Wartość nieruchomości, przyzwoicie się zwykła wynaleść, że dochody takich nieruchomości, które zpodleniu nie podpadaią, piętnaście razy, a dochody drugich dziesięć razy się biorą.

Kiedy obciążona zastawem urzędowym ruchomość do rąk trzeciego się dostanie, następuiącego zażyć na to może sposobu, ażeby wyiednać wyglużowanie:

Powinien naypoźniey w czasie iednego miesiąca, po piérwszym wyszłym

upomnieniu do wypłacenia, z strony iednego z wierzycielów, wszystkich ogołem wierzycielów z pewną formalnością, o swoim kupnie uwiadomić, i ofiarować wypłacenie pretensyiów, aż do summy kupna. Jeżeli wierzycielowie na takowey kupna summie przestaią, dzieli się summa przedażna między wierzycielów, choćby na zaspokoienie wszystkim nie wystarczała, a ruchomość zatym, od wszystkich zostaie uwolnioną zastawów. Nie przestaiący zaś wierzycielowi na summie przedaży, mogą czynić o przedaż publiczną. Wierzyciel maiący do tego wolą, powinien przynaymniey w czasie czterdziestu dni, znowu z pewną uroczystością, swoię wolą posiadaczowi oznaymić, i do tego się ofiarować, że albo sam, dziesiątą częścią przynamniey, więcey dać gotów za tę ruchomość, albo że się postara, ażeby insi to dali, i powinien się obowiązać, dać ewikcyią na taką kupna summę i na koszt. Toż samo donieśdź także po-

winnien przeszłemu właścicielowi, iako dłużnikowi. Zaczym publiczna przedaż do skutku się przywiedzie, i realni wierzycielowie się wypłacaią z summy przedażney, utrzymał-li-by synowy posiadacz, przy tey nieruchomości zatym zostaie przy przeszłym właściciela tytule, i nie potrzeba mu wyrok przysądzenia, którym mu ta nieruchomość na nowo przywłaszczoną została, dać w księgi wwodzić.

Dotarłszył zaś inszy kupna, musi oprócz przedażney summy, przeszłemu kupnikowi, koszt iego kontraktu, wwodzenie w księgi iego właścicielskiego tytułu, obwieszczenia wierzycielów, i nowey przedaży, bonifikować. W przedchodzącym trafunku, kiedy się nowy posiadacz przy nieruchomości utrzyma, wolny mu regress, do przedawacza, względem tego, co dał więcey przy publiczney przedaży, iak wynosiła przeszła przedaży summa, oraz z prowizyią

ode dnia płacy. Gdyby grunt hypoteką małoletnich, słabych na umyśle, albo małżonki, obciążonym zostawał, a dostał-by się trzeciemu, a takowe prawne hypoteki, nie byłyby zapisane, na ten czas powinien nowy nabywacz, z pewną uroczystością, urzędowe zapowiedzenie takowey nieruchomości ogłosić. Opiekunowie, małżonkowie i insi którym zapisanie takowych zastawów przynależało mieć na pieczy, nie ozywaiący się w czasie przez urząd naznaczonym, uwalniaią takową nieruchomość od zastawów rzeczonych. Gdyby się zaś ozwali, daiąc hypoteki ieszcze zapisać, na ten czas summa przedażna, się dzieli, między tych i drugich realnych wierzycielów, podług ich starszeństwa, albo się też przystąpi, iak przy inszych trafunkach, do publiczney przedaży. Rozumie się tu naturalnie, że hypoteki małżonki i opiekalne, nie zważaiąc na poźnieysze wniesienie, iednakowoż swoie zaymuią mieysce według daty kontraktu

zrękowinnego i obiętego opiekuństwa, ponieważ ich zapisanie niczym nie iest istotnym.

Nowy nabywacz nieruchomości zastawami urzędowymi obciążoney, zaniedbawszy któreżkolwiek z przytoczonych prawideł, do zagluzowania potrzebnych, powinien albo wszystkie, na urzędowych zapisach usadowione summy z prowizyiami zapłacić, choćby iak bądź wielkie były, albo tey ruchomości zupełnie ustąpić. Gdyby zaś i iedno i drugie nie uczynił, na ten czas może każdy hypotekalny wierzyciel nieruchomość na swoie zaspokoienie dać przedać. Gdyby zaś nie był osobiście nowy nabywacz co zawinił, na ten czas może ukaziciela generalney hypoteki, który tę rzecz nieruchomą, chce dać przedać, tym czasownie do pozostaiących ieszcze odesłać nieruchomości, które także w tymże długu są zastawne ieżliby ruchomości ustąpił, na ten czas

się więc wyznaczy kurator oneyże, i przystąpią do publiczney przedaży.

Zeznanie doletniości.

Patrz: Emancypacyia.

Zeznanie śmierci nieobecnego.

Patrz: Nieobecność.

Z g o d a.

Wszelka zgoda, o sprzeczne prawa, powinna bydź na pismie zawarta. Gromady lub gminy i publiczne fundusze powinny do tego mieć zezwolenie rządu. Zgody między stronami temże czynią skutek, co wyrok warowny, i nie mogą bydź wzruszane z przyczyny omyłki, lub uszkodzenia w prawie; lecz z przyczyny omyłki co do osoby albo co do rzeczy sprzeczney; z przyczyny podeyścia i przymusu. Daley może

zgoda bydź wzruszaną, która się zasadza na dokumentach nieważnych lub podsuniętych, albo któraby w tymże okamgnieniu zawartą była, kiedy iuż rzecz sądownie rozpoznano, bez wiedzy strony oboiey.

Zgoda o wszelkie zobopolne pretensyie stron, niemoże bydź wywroconą, dla wynalezionych poźniey dokumentów, gdyby ich snadź strona przeciwna nie była przytrzymała, lecz zgoda tylko o iedyną rzecz, gdyby z nowo-wynalezionych dokumentów się wyiawiło, że iedna strona zgoła żadnego na nię nie ma prawa, iest nieważną.

Zgubione rzeczy.

Patrz: Kradzione rzeczy.

Zlanie prawa.

(Cession.)

Zlanie czyli ustąpienie prawa swego, zależy w oddaniu na ręce drugiego, dokumentów, prawa dowodzących; trzeba iednak dłużnika o tym uwiadomić, który przed takowym ogłoszeniem, ieszcze zawsze piérwszemu wierzycielowi ważnię wypłacać może. Ustąpiciel (zlewacz) zaręcza zlewalnikowi (cessionaire t. i. temu na którego prawo iest zlane) rzeczywistość swego prawa, ale nie płacę, chyba żeby wyraźnie był przyrzekł, a nawet i w takowym razie tylko wartość tego, co sam odbiera. Kiedy się zleię prawo sprzeczne, na ten czas dłużnikowi wolno zapłacić zlewalnikowi to, co dał za zlanie prawa, wraz z prowizyią i czynionym nakładem, i tak siebie od pretensyi oswobodzić. Urzędnikom sądownym się nie godzi dać na się zlewać prawa w powiecie do ich wyroczni należącym.

Zrzeczenie się dziedzictwa.

Za życia zostawuiącego po sobie dziedzictwo, nie może nikt poprzednio się zrzec dziedzictwa, ani ie w inszy sposób od siebie odsaczyć. Po śmierci zaś iego, powinno takie zrzeczenie przed przyzwoitym urzędem bydź wykonane. Kto ze spadku nie co zatai lub zemknie, traci prawo zrzeczenia się, i poczytanym iest za dziedzica bez ochrony (salwy). (Patrz: Przystąpienie do dziedzictwa.) Dziedzizna zrzekaiącego się, przyrasta iego współ-dziedzicom, albo spada na następuiące pokolenie, kiedyby był w swoim pokoleniu, sam ieden. Póki ci dziedzictwa ieszcze nie obięli, i nie nastąpiła preskrypcia, może zawsze ieszcze zrzeczenie się odwołać, i do dziedzictwa przystąpić, powinien atoli na wszystkim przestawać, co tym czasem wysadzony kurator spadku poczynił. Mogą też więc kredytorowie zrzekaiącego się z ich szkodą, do obięcia dziedzictwa zamiast niego bydź upoważeni. Kiedy w takim razie zrzeczenie się oświadzone będzie nieważnym, dzieie się to iedynie na

rzecz pożyczalników, a zrzekaiący się dziedzic w żadnym względzie przeto, korzystać nie może. (Znieś (confer) z artykułem dziedzic pobłażany.)

Źrzódło.

Właściciel źrzódła zażywać i wieśdź ie może do własnego upodobania, sąsiad poniż niego lężący, tylko ie na swoie grunta, krom ugody, naprzeciw woli właściciela z puszszać może, kiedy do tego prawa, przez trzydziestoletnią nabył preskrypcyią, który czas od tegoż okamgnienia się rachuie, w którym się przygotowania w żywe oczy do spuszczenia źrzódła stały. Wszakoż gdyby źrzódło takowe mieszkańcom poniż leżącym budynkom potrzebną dostarczało wodę, niewolno go właścicielowi tamować: może atoli, ieżeli tam-ci przez preskrypcyią, albo w inszy iakowy sposób prawa na nie, nie nabyli, żądać nadgrody według uczynionego, przez ludzi znaiących się na tym, szacunku.

TABLICA MATERYI.